

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce**

Charitativní a sociální práce

Michal Čančík B. Th.

*Dobrovolníci ve věznicích a vazebních věznicích
v České republice
Diplomová práce*

vedoucí práce: doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, Ph. D.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

V Liberci dne 9. dubna 2021

Michal Čančík, B. Th.

Poděkování

Na tomto místě bych moc rád poděkoval své vedoucí diplomové práce a mým komunikačním partnerům.

Obsah:

Obsah:	1
ÚVOD	3
1 DOBROVOLNICTVÍ	5
1.1 Definice dobrovolnictví	5
1.2 Formální a neformální dobrovolnictví	6
1.3 Oblasti dobrovolnických aktivit.....	8
1.4 Dobrovolnická služba.....	9
1.5 Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR.....	10
1.6 Management dobrovolnictví	11
1.6.1 Nábor dobrovolníků	12
1.6.2 Výběr dobrovolníků.....	12
1.6.3 Vzdělávání dobrovolníků.....	13
1.6.4 Podpora dobrovolníků	13
1.6.5 Smluvní vztahy mezi organizacemi a dobrovolníkem.....	13
1.6.6 Ukončení dobrovolnického programu.....	14
1.6.7 Hodnocení dobrovolnického programu	14
1.7 Profesionalizace práce s dobrovolníky.....	14
2 VĚZNICE JAKO SPECIFICKÉ PROSTŘEDÍ	17
2.1 Organizace vězeňské služby v ČR	17
2.2 Trest a penitenciární péče.....	18
2.3 Legislativní rámec	19
2.4 Zapojení odsouzených do dobrovolnictví	20
2.5 Dobrovolnické programy v českých věznicích	22
2.6 Zahraniční příklady dobré praxe	23
3 METODOLOGIE	26
3.1 Cíl diplomové práce	26
3.2 Výzkumný cíl.....	27
3.3 Metodologie	27
3.4 Komunikační partneři.....	28
3.5 Etické aspekty výzkumu	30
3.6 Osobní motivy a limity.....	30
4 VDP A MVS	32

4.1	Vězeňská duchovenská péče	32
4.2	Mezinárodní vězeňské společenství	33
5	VÝZKUM	36
5.1	Kdo je dobrovolník ve věznici	36
5.1.1	<i>Společná charakteristika</i>	36
5.1.2	<i>Motivy.....</i>	38
5.1.3	<i>Dovednosti a předpoklady.....</i>	39
5.1.4	<i>Dobrovolnictví a členství</i>	40
5.1.5	<i>Profesionál nebo laik</i>	41
5.1.6	<i>Dobrovolník jako současný nebo bývalý odsouzený</i>	42
5.1.7	<i>Shrnutí</i>	44
5.2	Profesionálové (kaplani) versus dobrovolníci.....	44
5.2.1	<i>Kaplan jako dobrovolník.....</i>	44
5.2.2	<i>Kaplan jako koordinátor dobrovolníků.....</i>	46
5.2.3	<i>Kaplan nenahradí dobrovolníka</i>	47
5.2.4	<i>Shrnutí</i>	49
5.3	Profesionalizace dobrovolnických programů.....	49
5.3.1	<i>Styl řízení dobrovolníků</i>	50
5.3.2	<i>Legislativa</i>	52
5.3.3	<i>Akreditace</i>	53
5.3.4	<i>Inspirace v jiných programech.....</i>	54
5.3.5	<i>Shrnutí</i>	55
5.4	Limity a možnosti rozvoje programů	56
5.4.1	<i>Současný stav</i>	56
5.4.2	<i>Proč NE – rizika a limity.....</i>	57
5.4.3	<i>Proč ANO – příležitosti</i>	59
5.4.4	<i>Shrnutí</i>	60
6	ZÁVĚR.....	61
7	BIBLIOGRAFIE.....	63

ÚVOD

Dobrovolnictví je přirozenou součástí naší společnosti. Celosvětově se dobrovolnictví věnuje okolo jedné miliardy lidí. (Dostál, Tošner, Dostálová a kol., 2020, s. 20). Můžeme se setkat s nepřeberným množstvím různých dobrovolnických aktivit a programů v mnoha oblastech. I v naší zemi má dobrovolnictví dlouholetou tradici a v posledních dvaceti letech pozorujeme jeho rozvoj a profesionalizaci.

Dobrovolníci v prostředí věznic se objevují v Anglii v osmnáctém století (Mitáš, 2007, s. 13). Od devadesátých let dvacátého století je dobrovolnictví rovněž přirozenou součástí penitenciární péče v České republice. Do českých věznic dochází téměř 300 dobrovolníků. Jejich společnou charakteristikou je, že se vesměs jedná o aktivní členy křesťanských církví.

Cílem mé práce je analyzovat aktuální stav realizace dobrovolnických programů v penitenciární péči v České republice. Na základě položených výzkumných otázek zjistit, jak dobrovolnické programy v tomto prostředí fungují, jaké jsou jejich limity a možnosti rozvoje a jak postupuje proces profesionalizace dobrovolnictví v českých věznicích?

V teoretické části je možné se seznámit s definicí dobrovolnictví, jeho oblastmi a nástroji rozvoje a profesionalizace. Zároveň nahlédneme do českého vězeňství jako specifického místa pro dobrovolnictví a realizaci dobrovolnických programů.

Ve výzkumné části této diplomové práce sleduji, jak vybraní experti rozumí dobrovolnictví v penitenciární péči. V rámci kvalitativního výzkumu jsem vedl polostrukturované rozhovory se zástupci nejvýznamnějších organizací, které v současné době dobrovolnické programy v tomto prostředí organizují. Jedná se o Vězeňskou duchovenskou péči a Mezinárodní vězeňské společenství. Významný je i pohled hlavního kaplana a socioložky, která se tématu služby křesťanů ve věznicích dlouhodobě věnuje.

Tato práce vznikla ve zvláštním čase, kdy nás všechny zasáhla celosvětová pandemie, a s tím související řada omezení. To má samozřejmě dopad i na oblast dobrovolnictví. Už téměř rok se většina dobrovolnických programů, tak jak je známe, zastavila. Od jara minulého roku není umožněn přístup ani dobrovolníkům do českých věznic.

Svoji práci píši v naději, že se dobrovolníci opět do věznic vrátí. A spolu s nimi se otevře diskuse nejen jak podpořit profesionalizaci stávajících dobrovolnických programů,

ale otevřou se možnosti jít za hranice současného pojetí dobrovolnictví v penitenciární péči.

1 DOBROVOLNICTVÍ

Dobrovolnictví není ve společnosti ničím novým. V každé době pomáhali ti, kteří byli na tom lépe, méně šťastným, kteří kvůli nemoci, chudobě či přírodní katastrofě pomoc druhého potřebovali. Solidarita a vzájemná pomoc je základem existence lidské společnosti i všech náboženství (Tošner, Sozanská 2002, s. 23). V této kapitole se pokusíme definovat, co je to dobrovolnictví a v jakých oblastech se s ním můžeme setkat. Zaměříme se rovněž na jeho legislativní ukotvení a management a profesionalizaci práce s dobrovolníky.

1.1 Definice dobrovolnictví

Termín dobrovolnictví je v současné době používán v různém kontextu. Často je za dobrovolníka označován někdo, kdo podle jiných tuto charakteristiku nesplňuje. V praxi se můžeme setkat s používáním tohoto označení pro lidi, kteří vykonávají uvedenou „dobrovolnou“ aktivitu v rámci zaměstnaneckého poměru.¹ Můžeme se setkat i s různou podobou povinného dobrovolnictví,² nebo dobrovolnictví zaměřeného jen na svůj vlastní prospěch. Navíc se v různých zemích k pojetí dobrovolnictví přistupuje rozdílně. Je obtížné vždy udělat jasnou linii, co do dobrovolnictví patří a co už ne. Mezi autory odborné literatury neexistuje jednoznačný konsenzus o univerzální definici dobrovolnictví. Jak píše Bozmanová Gregorová a kol. (2012, s. 9), v literatuře nacházíme množství různých definic dobrovolnictví. Přesto považují za důležité se na základních charakteristikách dobrovolnictví shodnout a porovnat to s pochopením vybraných odborníků a jejich pojetí dobrovolnictví v penitenciární péči.

Ve své diplomové práci uvádím nejčastější definice, které se objevují v odborné literatuře. Tak například Statistický úřad Kanady uvádí, že dobrovolník je člověk, který vykonává nějakou službu bez toho, aby za ní byl placený, přičemž tato služba je vykonávána pod záštitou charitativní, nebo jiné neziskové organizace. To zahrnuje neplacenou pomoc školám, náboženským organizacím, sportovním a komunitním sdružením. (Hall, Lasby, Ayer, Gibbons, 2009, s. 66). Trochu odlišně to popisuje

¹ Aktuálně v souvislosti s pandemií COVID 19 řada nemocnic hledá dobrovolníky. Většinou se ve skutečnosti jedná o zaměstnance na HPP, DPČ a DPP

² Například v roce 2009 vstoupila platnost novela zákona o hmotné nouzi, kde zapojení do akreditovaného dobrovolnického programu ovlivňovalo zachování peněžní dávky. Kritika NNO po nějaké době „povinné“ dobrovolnictví zrušila.

Centrální statistický úřad ve Velké Británii, který dobrovolnickou aktivitu definuje jako „jakoukoliv aktivitu, v rámci které člověk tráví svůj čas, není za ní placený a zároveň vykonává něco, co má za cíl blaho (pomoc nebo podporu) jiného člověka, nebo skupiny lidí mimo příbuzných, nebo zlepšování přírodního prostředí“ (Low a kol. dle Bozmanova Gregorová a kol. 2012, s. 9). Mezinárodní organizace práce definuje dobrovolnictví v Manuálu ILO (Manual on the measurement of volunteer work 2011, s. 13) jako „neplacenou nepovinnou práci, tedy čas, který osoby věnují bez očekávání finanční odměny aktivitám vykonávaným skrze organizace nebo přímo ve prospěch ostatních mimo svoji domácnost“. Pain a kol. (dle Bozmanova Gregorová a kol. 2012, s. 17) říkají, že definice dobrovolnictví by měla zahrnovat aktivity, které nejsou čistě spontánní, ale jsou v určitém smyslu promyšlené nebo plánované, a také by tyto aktivity měly reprezentovat víc než pouhé setkání. Podle českého zákona o dobrovolnické službě (Zákon č. 198/2002, §2) se za dobrovolnickou službu nepovažuje činnost týkající se uspokojování osobních zájmů, nebo je-li vykonávána v rámci podnikatelské, nebo jiné výdělečné činnosti, v pracovně právním vztahu či služebním poměru. Ve všech definicích podle Dekkera a Halmana (2003, s. 1-17) najdeme minimálně tři společné prvky: dobrovolnictví je *nepovinné, neplacené* a je *ve prospěch druhých*.

Pro účely této práce jsou tři výše zmíněné charakteristiky dostatečné. Velmi výstižně tyto charakteristiky vyjádřila (Bozmanová Gregorová a kol., 2012, s. 18). „Dobrovolnictví je uvědomělá *neplacená* aktivita nebo práce vykonávaná na základě *svobodné vůle ve prospěch jiných* lidí nebo společnosti či životního prostředí kromě členů rodiny a domácnosti dobrovolníka.“

1.2 Formální a neformální dobrovolnictví

Na dobrovolnictví se můžeme dívat z mnoha úhlů. Například je možné klást si otázku, co by se stalo, kdyby dobrovolníci v konkrétní organizaci nebo projektu nebyli?³ V některých případech by si toho nikdo ani nevšiml, jinde by to všichni pocítili a byla by to velká škoda. Pak jsou organizace a projekty, kdy je celý chod na dobrovolnících závislý. O dobrovolnictví lze přemýšlet rovněž z pohledu intenzity nebo délky zapojení

³Dle míry využití pomoci dobrovolníků rozlišují Tošner a Sozanská tři různé role dobrovolníků v organizaci: 1. Organizace je přímo závislá na dobrovolnících. 2. Dobrovolnická činnost není základem provozu. Dobrovolníci fungují spolu s profesionály 3. Dobrovolnictví není podmínkou fungování služeb, v podstatě jde o určitý bonus.

dobrovolníků v dobrovolnickém programu. Těch dělení je celá řada. V rámci mé diplomové práce nebudu, z důvodu přehlednosti a dodržení doporučeného rozsahu, všechny možné pohledy reflektovat. Mezi autory odborné literatury panuje shoda na rozlišení dvou kategorií z hlediska organizovanosti. Mluví se o dobrovolnictví *formálním* a *neformálním*. Považuji to za velmi podstatné rozlišení fenoménu dobrovolnictví.

Formální dobrovolnictví bývá charakterizováno jako dobrovolnictví odehrávající se v rámci organizace nebo v jeho prostředí. Neformální dobrovolnictví se naopak odehrává mimo kontext organizace (Brozmanová Gregorová, 2012, s. 18). V manuálu ILO pro měření dobrovolnické práce (Manual on the Measurement of Volunteer Work, 2011) je neformální dobrovolnictví definováno jako spontánní a sporadické pomáhání, které se odehrává mezi přáteli a sousedy. Je to dominantní typ dobrovolnictví v mnoha kulturách.⁴ Naopak formální (manažerované) dobrovolnictví se realizuje prostřednictvím organizace v neziskovém, veřejném, nebo soukromém sektoru a bývá víc organizované a regulované. Skotský národní výzkum dobrovolnictví obecně definuje neformální dobrovolnictví jako „neplacenou pomoc,⁵ již poskytuje jednotlivci lidem, kteří nejsou příbuzní“ (Hurley a kol. dle Friče a Pospíšilové (2010, s. 11). Formální dobrovolnictví je více záležitostí svobodné volby než neformální dobrovolnictví.

Výzkumy ukázaly několik zajímavých poznatků. Například Wilson a Musick (1997, s. 701) uvádí, že religiozita má větší dopad na formální dobrovolnictví než neformální. Egerton (dle Friče a Pospíšilové (2010, s. 12) popisuje, že neformální dobrovolnictví převažuje u lidí se základním vzděláním, zatímco formální dobrovolnictvím u lidí s vyšším vzděláním. Neformální dobrovolnictví se týká velké části naší populace. Podle posledního velkého výzkumu (Frič, Pospíšilová 2010, s. 74) se neformálnímu dobrovolnictví věnuje až 38 % občanů. Je škoda, že většina odborné literatury se zabývá především formálním dobrovolnictvím⁶ (Bozmanová Gregorová a kol., 2012, s. 19). Neformální dobrovolnictví není tak dobře konceptuálně uchopené jako formální dobrovolnictví a zdaleka nebývá předmětem výzkumů (Frič, Pospíšilová 2010, s. 12).

⁴ Podle Friče a Pospíšilové (2010, s. 75) patříme k dominantní skupině evropských zemí, v nichž míra neformálního dobrovolnictví převyšuje dobrovolnictví formální. Například v USA je tomu naopak.

⁵ Například odvoz souseda na lékařskou prohlídku

⁶ Podobně poslední výzkum v České republice (Frič, Pospíšilová, 2010) se prioritně věnuje formálnímu dobrovolnictví

Na druhou stranu, není úplně snadné narýsovat, kde je hranice mezi formálním a neformálním dobrovolnictvím. Člověk je někdy v roli formálního i neformálního dobrovolníka.⁷ To platí i o dobrovolnictví v penitenciární péči. Například dobrovolník může navázat kontakt s rodinou odsouzeného nebo s bývalým odsouzeným a neformálně se vzájemně potkat. Jsem přesvědčen, že pro dobrovolníka je důležité, aby si dokázal odpovědět, v jaké kategorii dobrovolnictví se v dané chvíli pohybuje a co z toho pro něj vyplývá. Novým trendem v této oblasti je růst preference neformálního dobrovolnictví. Může to být způsobeno tím, že se lidé stahují z veřejné sféry, a zároveň to může být odrazem individualizace a solidarity mezi lidmi (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 74).

1.3 Oblasti dobrovolnických aktivit

Dobrovolnickou angažovanost můžeme sledovat v celé řadě oblastí. Dobrovolníci se zapojují do ochrany životního prostředí, humanitární pomoci, angažují se v oblasti lidských práv, jsou nenahraditelní v kultuře a stojí na nich fungování amatérského sportu, významně pomáhají v sociálních službách a zdravotnictví a v neposlední řadě vstupují do různých programů zahraniční dobrovolné služby (Tošner, Sozanská, 2002, s. 41-43). Je rovněž mnoho organizací⁸ a aktivit, které ve své podstatě svým jednáním naplňují charakteristiku dobrovolnictví, ale svoje aktivity jako dobrovolnictví neoznačují.

V rámci Evropského roku dobrovolnictví⁹ bylo vytvořeno pod vedením Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy 11 pracovních skupin podle oblastí dobrovolnických aktivit. Diskutovalo se o dobrovolnictví ve zdravotnictví, dobrovolnictví v sociálních službách, dobrovolnictví v kultuře, dobrovolnictví ve sportu, dobrovolnictví s dětmi a mládeží, dobrovolnictví v ekologii, mezinárodním dobrovolnictví, dobrovolnictví při mimořádných událostech, dobrovolnictví firem, komunitní dobrovolnictví a o dobrovolnictví v církvích a náboženských společnostech. Jedním z mnoha výstupů je sborník, který celou rozmanitou šíří dobrovolnictví představuje (Šimková, 2011). Považuji za škodu, že specifická oblast dobrovolnictví v penitenciární péči nebyla v žádné z pracovních skupin zastoupena. Tošner a Sozanská

⁷ Dle výzkumu (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 74) 40 % neformálních dobrovolníků se věnuje zároveň formálnímu dobrovolnictví

⁸ Například v církvích se termín dobrovolník téměř nepoužívá, přestože většina aktivit funguje na dobrovolnické bázi.

⁹ Vyhlášen Evropskou komisí pro rok 2011

(2002, s. 41) uvádí, že nejčastěji se s dobrovolníky setkáme v nestátních neziskových organizacích. To ve svém slovenském výzkumu potvrzuje i Bozmanová Gregorová a kol. (2012, s. 66), která uvádí, že formálních dobrovolníků působí v nevládních neziskových organizacích 56 procent. Je to ve své podstatě pochopitelné, protože mnohé neziskové organizace díky nadšení a entuziasmu dobrovolníků vznikly. Do této skupiny patří i dobrovolníci vysílání do věznic a vazebních věznic organizacemi Vězeňská duchovenská služba a Mezinárodní vězeňské společenství.

Oblasti zapojení dobrovolníků se postupně proměňuje. Jak uvádí Hruška a kol. (2018, s. 272), velké množství dobrovolníků se v současné době soustředí v oblasti sociálních služeb. Naopak počet zapojených dobrovolníků v církvích a náboženských společnostech klesá. Není to pouze jev specifický pro naši zemi. Bozmanová Gregorová a kol. (2012, s. 67) ve své práci uvádí, že na Slovensku oblast náboženských a církevních aktivit zaznamenal pokles oproti roku 2003. Současní dobrovolníci hledají náročnou práci, za kterou jsou vidět výsledky a která se týká témat, pro něž jsou osobně zapálení (Frič, Pospíšilová. 2010, s. 90). Věřím, že dobrovolnická služba pro obviněné a odsouzené může uvedené přinášet.

1.4 Dobrovolnická služba

Dobrovolnická služba je specifický druh dobrovolnické činnosti, která je upravena zvláštním právním předpisem (zákonem č. 198/2002 Sb.) o dobrovolnické službě.¹⁰ V roce 2014 byl tento zákon novelizován¹¹ (zákon č. 86/2014 Sb.). Dobrovolníci, působící v rámci uvedeného zákona, mají definovaná práva a povinnosti a týkají se jich i další ustanovení. Dobrovolnická služba může probíhat pouze v rámci programu/projektu akreditovaného Ministerstvem vnitra. Je důležité zmínit, že převažující část dobrovolnictví se neřídí zákonem o dobrovolnické službě. Je vykonáváno podle obecných právních předpisů, zejména podle občanského zákona (zákon č. 89/2012 Sb.). Zákon o dobrovolnické službě ve své podstatě upravuje jen malou část dobrovolnictví v České republice. (VLÁDA ČR, Dobrovolnictví v době pandemie [online]). Zákon o dobrovolnické službě není pro práci s dobrovolníky povinný, přesto

¹⁰ Zákon o dobrovolnické službě a změně některých zákonů

¹¹ Uvedená novela například umožnila, aby člen vysílající organizace mohl pro ni vykonávat za určitých podmínek dobrovolnickou službu

podle jeho základních principů působí stovky organizací, aniž by podstoupily proces akreditace (Tošner, 2014 s 13). Dostál (Tošner, Černá a kol., 2020, s. 244) z toho vyvozuje, že proces akreditace kopíruje profesionální trendy managementu dobrovolnictví. Zákon 198/2002 Sb. ve svém druhém paragrafu vyjmenovává oblasti dobrovolnické služby. Mezi uvedenými je rovněž pomoc osobám po výkonu trestu odnětí svobody. Na webových stránkách Ministerstva vnitra (MVCR, Seznam akreditovaných projektů [online]) je uvedeno 14 organizací, které mají akreditované programy v postpenitenciární péči. V zákoně není přímo zmíněna dobrovolnická služba v penitenciární péči. Mluví se tam ale o pomoci nezaměstnaným, sociálně slabým, příslušníkům národnostních menšin, drogově závislým apod. Do těchto kategorií spadá řada obviněných a odsouzených, a to se přirozeně této oblasti týká.¹²

Oddělení dobrovolnictví v rámci Ministerstva vnitra ve spolupráci se zástupci NNO a dalšími subjekty připravovalo nový zákon o dobrovolnické službě. Záměrem nového zákona o dobrovolnictví bylo upravit právní vztahy při výkonu dobrovolnictví pro co nejširší spektrum dobrovolnických činností, a ne pouze pro akreditovaný režim. Myšlenka nového komplexního zákona o dobrovolnictví byla vládou v roce 2016 odmítnuta.¹³ Takový předpis byl shledán jako nadbytečný, a navíc jeho existence by mohla svobodné dobrovolnictví spíše omezit než rozvíjet. To ale nevylučuje dílčí legislativní úpravy zákona o dobrovolnické službě či ostatních právních předpisů (MVCR, Koncept Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR, [online]).

1.5 Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR

V České republice doposud neexistuje vládní koncepce, která by na národní úrovni řešila dobrovolnictví a usilovala o jeho rozvoj. Neexistuje poradní orgán pro dobrovolnictví, kde by byly zastoupeny resorty, samosprávy a NNO. V současné době není ani dostatečná politická podpora představitelů státu, ale i krajů či měst v oblasti dobrovolnictví (MVČR, Koncept Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR, s. 16 [online]).

Namísto legislativní úpravy celé oblasti dobrovolnictví vláda podpořila realizaci projektu Koncepce rozvoje dobrovolnictví.¹⁴ Cílem koncepce je rozvoj dobrovolnictví

¹² V rámci osobní konzultace byl tento výklad potvrzen zástupci MVČR.

¹³ Na základě usnesení vlády č. 942/2016 ze dne 24. října 2016

¹⁴ Projekt „Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR s akcentem na zajištění regionální a oborové dostupnosti dobrovolnictví v podobě dobrovolnických center“

v ČR, zlepšení managementu dobrovolnictví, širší zapojení dobrovolníků do dobrovolnických aktivit, profesionalizace a zefektivnění poskytovaných služeb na celém území České republiky. Koncepce usiluje o rozvinutí všech forem dobrovolnictví, včetně jejich regionální a oborové dostupnosti. V navrhované koncepci se jedná o strategii rozvoje dobrovolnictví do roku 2029. (MVČR, Koncept Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR, s. 2-5 [online]). Významným prvkem rozvoje a profesionalizace dobrovolnictví jsou regionální dobrovolnická centra (DOBROVOLNIK.NET, [online]). Do pracovní skupiny se zapojili za státní správu kromě Úřadu vlády zástupci několika ministerstev.¹⁵ Jednalo se o Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo kultury, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo životního prostředí a Ministerstvo zahraničních věcí. V připraveném strategickém dokumentu jsou popsány politiky dobrovolnictví za výše uvedené jednotlivé resorty (MVČR, Koncept Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR, s. 12-16 [online]).

Podle mého názoru není dobře, že zástupci Ministerstva spravedlnosti se aktivně na tvorbě této koncepce nepodílí. Jsem přesvědčen, že je důležité, aby dobrovolnictví v penitenciární péči bylo součástí připravované strategie rozvoje dobrovolnictví. Na druhou stranu je třeba říct, že pod Ministerstvem vnitra existuje pracovní skupina, která se zabývá tématem dobrovolnictví v postpenitenciární péči. Na této skupině zástupci Ministerstva spravedlnosti participují.

Jak je napsáno v připravené koncepci: „Je nutné dobrovolnictví ze všech úrovní podporovat. Vyplatí se to. Prostředky vložené do dobrovolnictví nám dobrovolníci svou činností násobně vrátí zpět“ (MVČR, Koncept Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR, s. 20 [online]).

1.6 Management dobrovolnictví

V úvodu kapitoly je řečeno, že dobrovolnictví není ve společnosti ničím novým. S dobrovolnictvím v různých formách a podobách se můžeme setkat od začátku existence lidských dějin. Novým jevem posledních desetiletí je, že se objevují organizace a jednotlivci, kteří se dobrovolnictvím zabývají profesionálně. Carlton (2012, s. 5) na základě provedeného výzkumu uvádí, že čím více času organizace stráví řízením dobrovolníků, tím pravděpodobněji bude schopna využít dobrovolnickou pomoc

¹⁵ Jedná se o ministerstva, která jsou zastoupena v akreditační komisi pro oblast dobrovolnické služby

k dosažení svých cílů. Dobrovolnictví ve světě se natolik rozvinulo, že vznikl nový obor – management dobrovolnictví (Tošner, Sozanská, 2002, s. 23). Safrit a Schmiesing (2012, s. 6) definují management dobrovolníků jako systematický a logický proces práce s dobrovolníky. Hruška a kol. (2018, s. 12) pod pojmem management dobrovolnictví rozumí plánování, organizování, koordinování, hodnocení a oceňování činnosti dobrovolníků.

Management dobrovolníků obsahuje následující aktivity:

1.6.1 Nábor dobrovolníků

Oslovení dobrovolníků musí předcházet analýza, ve které si klademe několik otázek. Například: Kolik potřebujeme dobrovolníků? Jaké musí splňovat charakteristiky? Jaké mají mít dovednosti? Nakolik je dobrovolnický program atraktivní či neatraktivní? Jaké máme pro vlastní nábor finanční a lidské zdroje? Na základě provedené analýzy se rozhodneme pro strategii náboru. Může se jednat o osobní individuální oslovení konkrétního jedince, nebo například o velkou náborovou kampaň.¹⁶ Matulayová a Hejduková (2011, s. 20) uvádějí, že osvědčenou taktikou získávání dobrovolníků je medializace dobrovolnictví jako takového. Z vlastní profesní zkušenosti vím, že řada lidí do dobrovolnictví vstoupila díky inspirativnímu příběhu jiného dobrovolníka.

Na druhou stranu uvedené autorky přiznávají, že nejosvědčenějším způsobem náboru je osobní kontakt s potencionálními dobrovolníky.

1.6.2 Výběr dobrovolníků

Je velkou odpovědností organizace pracující s dobrovolníky vybrat vhodné adepty. I přesto, že by dobrovolnictví ze své podstaty mělo být otevřené pro každého, není každý jedinec vhodný pro každou dobrovolnickou činnost. Metod výběru dobrovolníků je několik a velmi se to podobá výběru nového zaměstnance. Samozřejmě záleží na typu dobrovolnického programu a specifických požadavcích, které jsou na dobrovolníky kladeny. Matulayová a Hajduková (2011, s. 11) připomínají důležitou

¹⁶ Například v rámci humanitární pomoci může na náborovou kampaň reagovat najednou i několik tisíc zájemců o dobrovolnictví.

myšlenku: „Čím přesněji obě dvě strany popíší svá očekávání na začátku spolupráce, tím menší je riziko jejich zklamání v budoucnu.“

1.6.3 Vzdělávání dobrovolníků

Vzdělávání dobrovolníků je důležitý prvek managementu dobrovolníků. Vzdělávání může probíhat individuálně, nebo skupinově. Specifika a náročnost dobrovolnického programu určuje potřebný rozsah přípravy. Vzdělávání dobrovolníků má svoje limity. Například musíme respektovat časové možnosti zájemců o dobrovolnictví a rozmanitost jejich znalostí a zkušeností. Tošner a Sozanská (2002, s. 81) k tématu říkají: „Dobře připravený výcvik dává dobrovolníkovi pocit jistoty, že ví, čemu se zavázal, obvykle jeho motivaci prohloubí nebo nabude reálnější podoby. Výcvikem předcházíme nereálným očekáváním, či budoucím nedorozuměním mezi dobrovolníkem, personálem a klienty.“ Dobrovolníci by na konci výcvikového programu měli vědět, jak činnost vykonávat, co naopak nedělat a jak postupovat v případě problémů (Carlton, 2012, s. 20).

1.6.4 Podpora dobrovolníků

Dobré vzdělávání není jednorázová záležitost, ale trvalá podpora dobrovolníka v průběhu jeho dobrovolnického zapojení. Jedním z nástrojů podpory dobrovolníka je supervize. Podporovat a motivovat dobrovolníky je možné i dalšími způsoby. Národní dobrovolnická rozvojová agentura Volunteer Ireland vyjmenovává stěžejní způsoby motivace dobrovolníků, mezi které patří například pochvala, zpětná vazba, rychlá reakce na dobrovolnickovy potřeby, informování dobrovolníků o všech důležitých věcech, zapojení do plánování, nabídka vzdělávání apod. (Černochová, 2017 s. 32–33).

1.6.5 Smluvní vztahy mezi organizací a dobrovolníkem

Mezi nejdůležitější smluvní vztahy patří dohoda (smlouva) mezi organizací a dobrovolníkem. Smlouva definuje práva a povinnosti dobrovolníka a organizace. Součástí je rovněž popis činnosti dobrovolníka. Tato dohoda může být i ústní, přesto je písemná forma v některých případech nezbytností. Například v případě dlouhodobé dobrovolnické služby,¹⁷ nebo dobrovolnické služby v zahraničí musí být vždy smlouva

¹⁷ Podle zákona o dobrovolnické službě

písemná. Tošner a Sozanská (2002, s. 95) říkají: „Rozumná a konkrétnímu dobrovolnickému programu přiměřená míra formality může jen prospět.“

1.6.6 Ukončení dobrovolnického programu

Důvody, proč dobrovolník odchází z dobrovolnického programu, jsou různé. Ve své podstatě je to přirozená věc, že dobrovolníci přicházejí a odcházejí mnohem častěji než profesionální zaměstnanci. Tošner a Sozanská (2002, s. 77) používají příměr, že dobrovolník je „rychloobrátkové zboží s krátkou záruční lhůtou“. Je důležité, abychom i této aktivitě managementu dobrovolnictví věnovali náležitou pozornost, protože je to pro nás cenná zpětná vazba. Matulayová a Hajduková (2011, s. 15) zdůrazňují, že v každém případě je důležité s dobrovolníkem o důvodech odchodu hovořit a poděkovat mu za jeho pomoc.

1.6.7 Hodnocení dobrovolnického programu

Součástí managementu dobrovolnictví je hodnocení dobrovolnického programu. Je to důležité pro dobrovolníky, organizace, donory a širokou veřejnost. Tošner a Sozanská (2002, s. 83) uvádí, že si dobrovolníci zaslouží, aby jejich činnost byla evidována a aby byl vykazován jejich přínos v realizovaném programu. Novotný, Stará a kol. (2002, s.18) v jejich metodickém materiálu pro dobrovolnictví ve zdravotnictví zdůrazňují důležitost pravidelné evaluace dobrovolnického programu. Matulayová a Hajduková (2011, s. 15) doporučují realizovat hodnocení programu se zaměstnanci, dobrovolníky a uživateli služeb minimálně jednou ročně. Jak říkají, každé takové hodnocení je příležitost pro zvyšování kvality, odstranění chyb a aplikaci inovací.

1.7 Profesionalizace práce s dobrovolníky

V poslední části této kapitoly se budeme věnovat tématu profesionalizace dobrovolnických programů a dobrovolnické práce s dobrovolníky. Plynule tím navážeme na předešlou pasáž.

Vineyard (1993, s. 155) popisuje hlavní trend ve světě dobrovolnictví, a to „požadavek, aby ti, co vedou dobrovolnickou činnost, tak činili co nejprofesionálnějším způsobem s kvalitou jako posedlostí“. V podobném duchu mluví i Tošner a Sozanská (2002, s. 31) „Úspěšná činnost neziskové nevládní organizace je založena na entuziasmu profesionálů a profesionalitě práce s dobrovolníky“.

Profesionalizaci organizace je třeba odlišit od profesionalizace práce s dobrovolníky. Jde o navzájem související pojmy. Profesionalizace práce s dobrovolníky lze chápat jako styl řízení dobrovolníků. Profesionalizaci práce s dobrovolníky, či spíše styl řízení dobrovolníků, měříme přítomností určitých formálních prvků¹⁸ a praktik¹⁹ (Frič, Pospíšilová (2010, s. 145-146). Mezi nejčastěji identifikované Bozmanová (2011, s. 3) uvádí:

1. Přítomnost kontaktní osoby pro dobrovolníky nebo koordinátora dobrovolníků
2. Realizace vstupního pohovoru s dobrovolníky
3. Cílené školení pro dobrovolníky
4. Písemná smlouva s dobrovolníky
5. Existence popisu práce dobrovolníka a jeho obdržení dobrovolníkem
6. Požadování referencí od dobrovolníka
7. Existence manuálu, příručky, etického kodexu pro dobrovolníky
8. Možnost získat podporu a poradenství nebo supervizi v případě problémů
9. Proplácení nákladů souvisejících s výkonem dobrovolnictví
10. Obdržení ocenění, uznání, nefinanční odměny za vykonanou práci
11. Vysílání dobrovolnickým centrem

Frič a Pospíšilová (2010, s. 148–149) styl řízení a míru profesionalizace měří sedmi definovanými indikátory:

1. V organizaci působí koordinátor dobrovolníků
2. Dobrovolník prošel cíleným školením
3. Dobrovolník prošel vstupním interview
4. Dobrovolník obdržel popis práce
5. Byla požadována reference
6. Dobrovolník uzavřel s organizací smlouvu
7. Dobrovolník byl vyslán dobrovolnickým centrem“.

Na základě toho Frič a Pospíšilová vytvořili index profesionalizace²⁰. Podle počtu splněných indikátorů mluví o nízkém, středním a vysokém stupni profesionalizace.

¹⁸ vstupní interview, uzavření smlouvy, popis práce

¹⁹ školení dobrovolníků, přítomnost koordinátora, zprostředkování dobrovolníků profesionálním DC

²⁰ 0 až 1 indikátorů nízký, 2 až 3 indikátory střední, 4 až 7 indikátorů vysoký (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 149)

Otázka je, zda je ideál v každém dobrovolnickém programu dosáhnout nejvyššího stupně profesionalizace. Profesionalizace nesmí udusit nadšení a kreativitu, což jsou ve své podstatě atributy dobrovolnictví. Podle některých expertů z hlediska managementu dobrovolníků je postačující střední míra profesionalizace. Některé další prvky nejsou v mnoha prostředích nutné, nebo jsou dokonce kontraproduktivní²¹ (Frič, Pospíšilová (2010, s. 149).

„Aby se dobrovolníci stali skutečným zdrojem trvalé pomoci a nedílnou součástí organizace, potřebují podobný styl řízení jako profesionálové. Pokud tomu tak není, stačí jedno malé nedorozumění, špatný přenos informací a dobrovolník odchází zklamán, nebo profesionálové usoudí, že na dobrovolníky není spolehnutí“ (Tošner, Sozanská 2002, s. 70).

²¹ Například uzavírání smluv

2 VĚZNICE JAKO SPECIFICKÉ PROSTŘEDÍ

Věznice a vazební věznice jsou specifickým prostředím pro realizaci dobrovolnických programů. Přesto se můžeme s dobrovolnictvím v tomto místě setkat jak na straně odsouzených, tak na straně lidí, kteří jako dobrovolníci do věznic docházejí. Je někdy obtížné v tomto prostředí definovat, co dobrovolnictví je a jaké aktivity a činnosti už do toho nemůžeme počítat. Obsahem této kapitoly je představit penitenciární péči v České republice a dobrovolnictví v tomto prostředí.

2.1 Organizace vězeňské služby v ČR

V České republice je uvězněno okolo dvaceti tisíc²² osob, které jsou umístěny v 35 věznicích a vazebních věznicích. Podle statistické ročenky na každého zaměstnance v průměru připadají²³ dva obvinění, nebo odsouzení (VSČR, statistická ročenka pro rok 2019 [online]). Výkon trestu a vazby zajišťuje Vězeňská služba České republiky²⁴. Člení se na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Úkolem stráže, jak je z názvu zřejmé, je střežit a zajišťovat pořádek a kázeň ve věznicích²⁵ a v budovách soudů²⁶. Správní služba rozhoduje ve správních řízeních a stará se o organizační a ekonomický chod v jednotlivých věznicích. Zároveň sem patří všichni odborní zaměstnanci, kteří zajišťují výchovnou a odbornou činnost. (Sochůrek, 2007, s. 6–7).

Ve věznicích a vazebních věznicích vedle strážných a dozorců pracuje řada odborných zaměstnanců. Jedná se o vychovatele, terapeuty, pedagogy volného času, speciální pedagogy, sociální pracovníky, psychology a duchovní. Každá věznice je členěna do oddělení a referátů. A to oddělení vězeňské a justiční stráže, oddělení výkonu vazby a trestu, zdravotní oddělení, správní oddělení, ekonomické oddělení, oddělení logistiky, oddělení prevence a stížností, personální oddělení. (Sochůrek, 2007, s. 10–19).

Duchovní od začátku roku 2021 spadají, podobně jako jiní odborní zaměstnanci, pod vedoucího oddělení vazby a trestu. Týká se to přirozeně i dobrovolníků, kteří doposud jako kaplani byli podřízeni 1. zástupci ředitele věznice. V organizační struktuře věznic chybí, podle mého názoru, srozumitelná kontaktní osoba, která by měla v popisu své práce rozvoj dobrovolnictví a dobrovolnických programů.

²²2010 – 21 892, 2011 – 23 154, 2012 – 22 612, 2013 – 16 609, 2014 – 18 658, 2015 – 20 866, 2016 – 22 481, 2017 – 22 159, 2018 – 21 577, 2019 – 21 048

²³ V roce 2019 v českém vězeňství pracovalo 11 312 zaměstnanců

²⁴ Zákon č. 555/1992

²⁵ Vězeňská stráž

²⁶ Justiční stráž

2.2 Trest a penitenciární²⁷ péče

Trest odnětí svobody má několik funkcí²⁸. Za prvé se jedná o *vyrovnávací* funkci trestu. Cílem trestu jako „odplaty“ je eliminovat nebo alespoň kompenzovat pocity hněvu poškozených a pozůstalých. Zároveň je to pro odsouzeného příležitost uvědomit si svoje selhání a přijmout vinu a odpovědnost za svůj čin. Druhá funkce trestu je *regulativní*. *Izolací* nebezpečného jedince chráníme společnost před zločinem. Kromě ochrany společnosti to může mít zároveň *odstrašující efekt* pro potenciální pachatele. V třetím přístupu k naplňování regulativní funkce trestu jde o *změny v chování* a osobnosti provinilce. Soubor aktivit vězeňských pracovníků realizovaný s cílem motivovat odsouzeného ke změně chování a jeho schopnosti se znovu zapojit do společnosti se označuje termínem *program zacházení*²⁹ (Hála, 1999, s. 7–12).

V koncepci vězeňství (VSČR, koncepce vězeňství s. 3) je uvedeno: „Účelem trestu nepodmíněného odnětí svobody má být nejenom izolace odsouzených, ale především intenzivní úsilí o napravení pachatele trestného činu a jeho budoucí reintegraci do společnosti lidí jednajících v souladu se zákony.“ Jak je v koncepci dále napsáno, drtivá většina odsouzených bude jednoho dne propuštěna z vězení, proto je důležité, aby od samého začátku začala příprava odsouzeného na život na svobodě.

Pro každého odsouzeného je multidisciplinárním týmem odborníků zpracován program zacházení. Jedná se o pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity (sport, kultura, zájmová činnost). Mezi druhy programů zacházení rovněž patří tzv. *extramurální programy*. Jedná se o přerušení trestu nebo společné či individuální aktivity v prostředí mimo věznic (Sochůrek, 2007, s. 44–45). Jak uvádí Hála (1999, s. 42), je důležité, aby se odsouzený v průběhu trestu setkával s takovými možnostmi a podmínkami, které ho budou obklopotvat po jeho propuštění. Z vlastní zkušenosti vím, že možnosti a kapacity profesionálních zaměstnanců jsou omezené. Myslím si, že je zde prostor pro zapojení veřejnosti do procesu integrace odsouzeného do společnosti.

Odsouzeným se v rámci penitenciární péče věnuje celá řada neziskových organizací. Například organizace Rubikon na svých webových stránkách (RUBIKONCENTRUM.CZ, [online]) má přehlednou mapu organizací v trestní justici, kde je možné vyhledávat jednotlivé organizace podle krajů. Tyto organizace ve své činnosti spolupracují s dobrovolníky, ale využívají je pouze pro zajištění vlastního

²⁷ Péče o vězně ve vězení

²⁸ V penologické literatuře nalezneme značně roztržitý náhled na funkce trestu

²⁹ Programy zacházení definuje zákon č. 169/1999 Sb., a vyhláška č. 345/1999 Sb.

provozu nebo v postpenitenciární péči. Zmíněné neziskové organizace nerealizují pravidelné dobrovolnické programy v samotném prostředí věznic.

2.3 Legislativní rámec

V této podkapitole se zaměříme na právní normy, které jsou z pohledu mé diplomové práce relevantní.

Na základě zákona o vězeňské službě³⁰ (zákon č. 555/1992 Sb.) byla podepsána Dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví v ČR (NGŘ č. 67/2013). Nařízení generálního ředitele č. 67/2013³¹ stanovuje podmínky spolupráce mezi církvemi a Vězeňskou službou. Duchovní služby podle této dohody vykonávají osoby pověřené jednotlivými církvemi. Registrované církve a náboženské společnosti, podle zákona o svobodě náboženského vyznání³² (zákon č. 3/2002 Sb.), které dle § 7 uvedeného zákona jsou oprávněny³³ k výkonu zvláštních práv (MKČR [online]), mohou pověřit osoby k výkonu duchovní služby ve věznicích a vazebních věznicích. Uvedení ustanovení se naplňuje trojím způsobem. Jedná se o osoby, které jsou v zaměstnaneckém poměru s Vězeňskou službou, dobrovolnou službu v rámci VDP a dobrovolníky vyslaný samostatně registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi (Pivoňka, 2018, s. 102).

Obviněná osoba, podle zákona o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb.), má právo na duchovní služby. Konkrétně v § 15 se uvedené ustanovení odkazuje na zákon č.3/2002. Odsouzená osoba má nárok na duchovní služby podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody³⁴ (zákon č. 169/1999 Sb.). V § 20 je napsáno, že odsouzený má právo na zajištění duchovních a dalších obdobných služeb. Jedná se o zajišťování bohoslužeb, náboženských úkonů, duchovní literatury, výkladu náboženských textů a individuálních rozhovorů. Kaplani a dobrovolníci³⁵ mohou pořádat přednášky, besedy a hudební koncerty. Očekává se od nich, že se budou podílet na přípravě odsouzených před propuštěním. Pivoňka (2018, s.76) připomíná, že filozofie zákona je postavena jako právo

³⁰ Zákon o Vězeňské službě a Justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů

³¹ NGŘ 67/2013 nahrazuje NGŘ 41/2008

³² Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

³³ Oprávnění k výkonu duchovenské služby ve věznicích a vazebních věznicích v současné době má 17 církví a náboženských společností

³⁴ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů

³⁵ dle zákona č.3/2002 Sb.

odsouzeného na přiměřené produkty církve, nikoliv jako nárok církve na šíření své filozofie.

V § 43 zákona č. 169/1999 Sb. je uvedeno, že po dohodě s generálním ředitelem Vězeňské služby, případě s ředitelem věznice, vedle církví a náboženských společností, mohou do věznic vstupovat *nevládní organizace* a zájmová sdružení občanů. Podle tohoto ustanovení působí ve věznicích dobrovolníci z Mezinárodního vězeňského společenství.

Aktuální nařízení generálního ředitele Vězeňské služby (NGŘ č. 54/2017) o organizaci a výkonu duchovní služby³⁶ definuje roli kaplana a dobrovolných „duchovních“. Podle § 9 uvedeného nařízení kaplan koordinuje dobrovolníky zapojené do duchovní služby a podílí se na jejich výběru. Mezi jeho další úkoly patří spolupráce s nevládními, charitativními a církevními organizacemi primárně za účelem zajištění překlenovacích podmínek pro osoby propouštěné z výkonu trestu.

Stávající legislativa ošetřuje dobrovolnou duchovní službu, ale nezabývá se obecně dobrovolnictvím. Podle § 43 zákona o výkonu trestu odnětí svobody mohou do věznic vstupovat zástupci nevládních neziskových organizací. Explicitně tam ovšem není vyjádřeno, že se to vztahuje na dobrovolnictví a dobrovolnické programy.

2.4 Zapojení odsouzených do dobrovolnictví

Speciální kapitolou dobrovolnictví v penitenciární péči je zapojení samotných odsouzených do dobrovolnických činností. V časopisech České vězeňství vyšlo několik desítek článků o bezplatném zapojení odsouzených do různých veřejně prospěšných aktivit, ale v žádném z nich vězeň nebyl označen termínem dobrovolník. Je otázka, zda v prostředí, kde lidé jsou nedobrovolně, se dá o skutečném dobrovolnictví mluvit. Na druhou stranu řada popsanych aktivit odsouzených splňuje charakteristiku definice dobrovolnictví. Pro potřeby mé práce provedu pouze krátký exkurz do uvedeného tématu. Podle mého názoru by bylo velmi přínosné se fenoménu dobrovolnictví odsouzených věnovat samostatně.

„Dobrovolnictví“ odsouzených probíhá jako součást programů zacházení. Většinou jsou organizovány kmenovými zaměstnanci, ale podílí se na nich také spolupracující nevládní organizace. Aktivity, které se odehrávají mimo prostředí věznice, se nazývají, jak již bylo v této práci uvedeno, extramurální programy. V roce 2019 mimo

³⁶ Nařízení o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky

věznici proběhlo 8 299 aktivit (VSČR, statistická ročenka pro rok 2019 [online]). Řada z nich patří do kategorie, kterou je možné označit termínem dobrovolnictví.

Nejčastější veřejně prospěšnou aktivitou odsouzených je výroba hraček pro děti z mateřských škol, nemocnic, azylových domů apod. V mnoha případech odsouzení mají možnost vyrobené hračky osobně předat. Například několik zajímavých projektů připravila věznice v Odolově, kde vězni ze starého nábytku vyráběli hračky pro děti ze školky nebo opravovali kola pro dětský tábor na Slapech (Vacek, 1998, s. 3–8). Podobně vězni ze Stráže pod Ralskem vyrábějí úly pro děti ze včelařského kroužku (Mak, 2017 s. 8-9). Další častá dobrovolná aktivita souvisí s fyzickou pomocí městu nebo konkrétní organizaci. Jedná se o úklidy veřejného prostoru, pomoc s údržbou ve škole nebo třeba přípravu závodní tratě pro autoklub. Za všechny vyberu pomoc z Opavské věznice, kdy odsouzení pomáhali s mytím oken v neziskové organizaci Fokus. Jiní nakládali oblečení do vagónů v rámci humanitární sbírky šatstva (Das, 2011 s. 11). Jako kaplan jsem v létě 2020 organizoval skupinu sedmi odsouzených, kteří v rámci svého volného času bez nároku na odměnu pomáhali se sklizením dětského tábora organizace Pathfinder (RDC LBC, [online]). Věznice a jejich klienti se aktivně zapojují i do humanitární pomoci při povodních a během pandemie COVID-19. V roce 2002, kdy naši zemi zasáhly největší povodně, se každý den na odstraňování škod podílelo v průměru 200 vězňů (Trtíková, 2002 s. 25). Velmi smysluplné jsou programy, které si odsouzení připraví pro děti nebo seniory. Můžou to být divadelní představení, vedení rukodělných kroužků apod. Věznice Znojmo pravidelně pořádá vánoční pohádkové představení pro děti v dětském domově (Kurdíková, 2013, s. 5). Za velmi smysluplné považuji zapojení odsouzených do preventivních programů. Jedna z největších preventivních akcí proběhla v roce 2008, kdy 16 odsouzených ze Světlé nad Sázavou mělo varovné a poučné přednášky v Mladé Boleslavi pro cca 1 000 studentů z místních středních škol (Hodná, 2008 s. 10). Odsouzení mají o uvedené aktivity velký zájem a poptávka ze strany vězňů zpravidla výrazně převyšuje nabídku. V článcích v časopise České vězeňství se objevuje jako motivace pro dobrovolnou činnost to, že se dostanou z věznice ven, zažijí zajímavé věci nebo že budou kázeňsky odměněni (Vacek, 1998 s. 3–8). Myslím si, že jeden ze zajímavých výzkumů mezi odsouzenými by se mohl týkat motivů, proč se vězni zapojují do těchto aktivit. Pomohlo by to i v odpovědi na otázku nakolik tyto aktivity a programy považovat za dobrovolnictví a aktéry za skutečné dobrovolníky.

2.5 Dobrovolnické programy v českých věznicích

Dobrovolníci začali docházet do českých věznic nedlouho po Sametové revoluci. V březnu 1990 církve delegovali první velvyslance, kteří bez jakékoliv průpravy a kontroly začali docházet do jednotlivých útvarů Sboru nápravné výchovy. Toto období bylo charakteristické značnou živelností, nekoordinovaností a naprostým laickým přístupem dobrovolníků. To byla neúnosná situace, a tak v roce 1991 zorganizovalo Federální ministerstvo vnitra pro křesťanské aktivisty první systematické čtrnáctidenní školení. Následně začala vznikat pracovní skupina duchovních dobrovolně působících v českých věznicích (Mitáš, 2007, s. 22). Velká změna nastala v roce 1997, kdy proběhla historická audience³⁷ s tehdejší ministryní spravedlnosti³⁸. Bylo rozhodnuto o dílčí profesionalizaci³⁹ duchovní služby (Pivoňka, 2018, s. 58–62).

Počet kaplanů a tabulkových míst kontinuálně přibývá a přirozeně to přináší otázky, zda je dobrovolnické duchovní služby stále potřeba. V podstatě všichni zainteresovaní aktéři se shodnou na tom, že ano. Jak řekl náměstek generálního ředitele S. Michailidis: „Službu kaplanů a dobrovolníků vnímám jako pevnou součást péče o odsouzené“ (Pavienský, 2019, s. 15).

Duchovní služba ve věznicích je zajišťována trojím způsobem. V pracovním poměru tam slouží kaplani, vedle toho dobrovolníci organizovaní VDP a dobrovolníci vyslaní samostatně registrovanými církvemi, které jsou oprávněni k tzv. výkonu zvláštních práv⁴⁰. Jak uvádí Pivoňka (2018, s. 117), dobrovolníci vyslaní pouze církví jsou ve své podstatě trochu bezprizorní, a to může přinášet různé problémy.

Samostatnou skupinou jsou dobrovolníci z Náboženské společnosti svědkové Jehovovi. Svědkové Jehovovi nejsou součástí ekumenické rady církví ani VDP a do věznic vstupují samostatně (Pivoňka, 2018, s. 42–43). Dobrovolníci z Mezinárodního vězeňského společenství nejsou zahrnuti do dobrovolné duchovní služby, ale ve své podstatě jí konají. Protože jsou součástí mezinárodní sítě Prison Fellowship International (PFI), přinášejí do dobrovolnických programů cenný know-how.

Vedle toho se často ve spolupráci s křesťanskými aktivisty ve věznicích uskutečňuje řada jednorázových akcí. Jedná se o koncerty, besedy se zajímavými hosty a podobně, které jsou realizovány bez nároku na honorář. V následujících řádkách uvedu

³⁷ 18. prosince 1997

³⁸ JUDr. Vlasta Parkanová

³⁹ Bylo vytvořeno 10 tabulkových míst pro duchovní službu.

⁴⁰ Podle zákona č.3/2002 Sb.

několik příkladů. Není to samozřejmě celý výčet dobrovolnických aktivit tohoto typu, které se za mřížemi odehrály. Známy písničkář Jaroslav Hutka již na začátku devadesátých uskutečnil sérii koncertů v pardubické věznici. V roce 1998 houslový virtuos Jaroslav Svěcený připravil pořad pro odsouzené v pražské pankrácké věznici (Hála, 1999, s. 54–55). Zajímavá beseda se o šest let později uskutečnila v Heřmanické věznici, kde trenér fotbalového klubu Baník Ostrava přišel besedovat s odsouzenými (Návrat, 2004, s. 4). V nedávné době, v roce 2018 až 2019, Tomáš Klus uspořádal turné bez nároku na honorář po českých věznicích (Českolipský deník, [online]).

Ve statistické ročence Vězeňské služby je každoročně věnována pasáž duchovenské službě včetně zapojení dobrovolníků v této oblasti. V roce 2020 se do dobrovolné duchovní služby zapojilo 223 dobrovolníků. Do této skupiny nejsou zahrnuti dobrovolníci z Mezinárodního vězeňského společenství, kteří se v uvedené statistice neobjevují.

Duchovní služba 2020⁴¹

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
kaplani	35	37	37	36	37	37	36	44	50	52	52*
z toho na plný úvazek	5	7	7	7	8	8 *	9 *	9 *	10 *	10 *	9*
kapl. úvazky celkem	19,55	19,85	20,85	20,85	20,85	20,55	20,95	22,95	27,7	28,3	29,9
dobrovolníci	203	234	226	234	227	216	224	230	217	237	223
z toho NSSJ **	90	63	76	77	82	73	79	81	86	82	78
individuální rozhovory	nesled.	19272	24 957	15 011	14 434	16 480	13914	14591	16607	19197	17035
skupinové aktivity	nesled.	nesled.	5554	5 996	6 203	7127	7055	7399	7254	7601	6948
systematická péče	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	1382	1217	1497	1267	1495	1782	1632
spolupráce s církví	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	79	77	103	85	132	98
spolupráce s OPS***	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	67	68	103	105	132	102
spolupráce s rodinou	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	126	117	118	149	147	194
podpora propuštěných	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	nesled.	224	164	229	185	251	254

2.6 Zahraniční příklady dobré praxe

Dobrovolnictví v penitenciární péči v zahraničí má dlouholetou tradici. Není v mých silách a možnostech v rámci diplomové práce zpracovat ucelený přehled, ale považuji za důležité několik příkladů dobré praxe představit. Věřím, že pohled na zahraniční zkušenost nastiňuje možnosti rozvoje dobrovolnictví v českém vězeňství.

V Rakousku od roku 1961 je probační služba zajišťována nevládní organizací NEUSTART. Řadu roků služby této organizace zajišťovali pouze dobrovolníci. V současné době pracuje v organizaci mnoho profesionálních zaměstnanců, dobrovolníci

⁴¹ Statistika mi byla poskytnuta hlavním kaplanem Otto Brochem jako připravovaný podklad do Statistické ročenky VS

však stále tvoří většinu týmu⁴². Dobrovolníci poskytují služby ve věznicích a v rámci postpenitenciární péče. Vykonávají řadu aktivit, ale jejich největším úkolem je vytvořit s klientem vztah (Hruška, Foldynová, Hrušková a kol., 2018, s. 6–15).

V německých věznicích při návratu do běžného života má značný význam spolupráce s dobrovolníky. Německá vězeňská služba využívá, kromě svých zaměstnanců, také spolupracovníky, kteří se bezplatně podílejí na péči o vězně. Kreativita a fantazie dobrovolníků jsou téměř bez hranic. Podle svých schopností a zájmů mohou například navštěvovat pravidelně vězně, psát mu dopisy, nebo se podílet na skupinové práci s odsouzenými. Dobrovolníci spolu s vězeňským personálem organizují kulturní akce, koncerty, sportovní utkání a besedy (Nejedlý, 2005 s. 30-31). V Nizozemsku v systému trestního soudnictví působí čtyři zastřešující národní dobrovolnické organizace. Cílovou skupinou jsou pro ně především otcové a matky ve výkonu trestu. Dobrovolníci vykonávají svou činnost ve věznicích v rámci probace při výkonu alternativních trestů a při poskytování postpenitenciární péče. Dobrovolníci jsou vnímáni jako „kamarádi“ klientů, kterým převážně naslouchají. Podobně jako v Rakousku není smyslem práce dobrovolníků plnění konkrétních úkolů, ale vytvoření vztahu mezi dobrovolníkem a klientem (Hruška, Foldynová, Hrušková a kol., 2018, s. 16–28). Gasčarov (2016, s. 23) ve své bakalářské práci uvádí, že až 60 % poskytovaných sociálních služeb v nizozemských věznicích zajišťují dobrovolníci.

Velkou tradici má dobrovolnictví v penitenciární péči rovněž v Anglii a Walesu. Do dobrovolnických programů se tam mají možnost zapojit lidé všech věkových skupin. Mohou se stát například „oficiálními návštěvníky“ ve vězení a nabídnout odsouzeným společenství. V některých věznicích poskytují dobrovolníci podporu v návštěvnických centrech. Tato centra poskytují zázemí mimo věznici a poskytují podporu lidem, kteří přicházejí do věznice na návštěvu (Hewson a kol., 2013).

Nápravná služba Kanady podporuje myšlenku dobrovolnictví. Tisíce dobrovolníků z různých prostředí pracují s pachateli ve federálních zařízeních. Dobrovolníci jsou nedílnou součástí života pachatelů, ať už jsou uvězněni nebo podmíněčně propuštěni (CSC, [online]).

Uvedené příklady ukazují potenciál rozvoj dobrovolnictví v penitenciární péči u nás v České republice. Samozřejmě nelze vše automaticky kopírovat, protože systém

⁴² V roce 2018 v této organizaci aktivně působilo 947 dobrovolníků

vězeňství není v každé zemi stejný a nastavení společnosti je velmi rozdílné. Na druhou stranu bych se rád touto diplomovou prací přimluvil za odvahu rozvíjet a profesionalizovat dobrovolnictví v této specifické, ale velmi potřebné oblasti.

3 METODOLOGIE

V této části mé práce chci popsat cíl diplomové práce, metody a techniky, které jsem použil, a představit komunikační partnery, se kterými jsem spolupracoval. Ve výzkumné části byly použity postupy pro kvalitativní výzkum, s jejichž využitím bude zodpovězena hlavní výzkumná otázka,

„Jak fungují dobrovolnické programy v penitenciární péči v České republice?“

Dílčí výzkumné otázky zní:

DVO 1: Kde jsou limity těchto dobrovolnických programů?

DVO 2: Jaké jsou možnosti rozvoje dobrovolnictví v této oblasti?

DVO 3: Jak postupuje proces profesionalizace dobrovolnických programů v penitenciární péči v ČR?

3.1 Cíl diplomové práce

Cílem mé diplomové práce je analyzovat aktuální stav dobrovolnických programů v penitenciární péči v naší zemi. Podle mého dosavadního zjištění podobný výzkum zatím neexistuje. Například v knihovně organizace HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví⁴³ (HESTIA, knihovna [online].) je shromážděno více jak 100 diplomových, bakalářských a absolventských prací⁴⁴ na téma dobrovolnictví. V rámci mého studia jsem do všech nahlédl, ale v žádné z nich jsem se s tématem dobrovolnictví v penitenciární péči nesetkal. V posledních dvou dekáдах v naší zemi proběhlo několik desítek konferencí se zaměřením na téma dobrovolnictví. Například HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví organizovala 19 celostátních konferencí (DOBROVOLNIK.CZ, vedení dobrovolníku [online].) Téma dobrovolnictví v penitenciární péči se objevilo pouze částečně na poslední konferenci v roce 2019 v Turnově (HESTIA, prezentace z konference dobrovolnictví na hraně [online]).

⁴³ Mnoho let HESTIA plnila funkci Národního dobrovolnického centra

⁴⁴ V archivu organizace HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví je přibližně 100 diplomových, bakalářských a absolventských na téma dobrovolnictví. Žádná z těchto prací se nevěnuje tématu dobrovolnictví v penitenciární péči, dokonce se o ní ani okrajově na žádném místě nezmiňuje.

3.2 Výzkumný cíl

Cílem výzkumu je zjistit, jak vybraní experti rozumí dobrovolnictví v penitenciární péči v ČR. Všichni komunikační partneři, se kterými jsem vedl hloubkový rozhovor, jsou profesionálové ve svém oboru a lidé, kterým služba obviněným a odsouzeným leží na srdci. Přesto jsem vnímal, že jejich pochopení dobrovolnictví a jeho potenciálu se od mého porozumění někdy významně liší. Jedná se o pilotní průzkum v této oblasti. V průběhu tvorby diplomové práce jsem nenašel podobný výzkum, který by nahlížel na dobrovolnické programy v českém vězeňství z této perspektivy. Samozřejmě existují práce⁴⁵, které popisují službu kaplanů, dobrovolníků a zkoumají aktivity a činnost Vězeňské duchovenské služby, nebo Mezinárodního vězeňského společenství. Uvedené práce se ovšem nezaměřují speciálně na fenomén dobrovolnictví a management jejich dobrovolnických programů. Zároveň jsem přesvědčen, že chybí odborná diskuse, která by posunula dobrovolnictví v penitenciární péči za hranice stávajících projektů a programů. Věřím, že tato práce může být jedním z drobných impulzů, který pomůže tuto diskusi nastartovat. Nedělám si ambice, že postihnu všechny rozměry zkoumaného fenoménu, ale doufám, že moje práce přispěje k rozvoji a profesionalizaci dobrovolnictví v této oblasti.

3.3 Metodologie

Na doporučení mé vedoucí práce jsem se rozhodl pro kvalitativní výzkum. Jak popisuje Disman (dle Kajanová a kol. 2017, s. 81) v rámci kvalitativního výzkumu se zaměřujeme na nové málo známé skutečnosti a ty zkoumáme do hloubky. Pro sběr potřebných informací jsem využíval tzv. triangulaci zdrojů. Podle Hendla (2005, s.149) to znamená zkoumat rozličné datové zdroje v různém čase na různých místech a u různých osob. Jednalo se o hloubkové rozhovory, cílené kratší rozhovory a studium písemných materiálů. Tvorba mé diplomové práce probíhala v několika etapách. Tím vším jsem se snažil zajistit validitu výzkumu. Celkem jsem vedl čtyři polostrukturované hloubkové rozhovory s šesti komunikačními partnery, které jsem doplnil o další potřebné informace. Jak definují autorky Kajanová a kol. (2017, s. 87), polostrukturovaný rozhovor je předem daný soubor témat a otázek, jejichž pořadí a formulace jsem dle vývoje rozhovoru měnil. Otázky do rozhovoru byly stanoveny tak, aby dotazovaní byli schopni

⁴⁵ Jedná se například o diplomové a bakalářské práce: Králová 2008, Švehla 2008, Ganselová 2010, Gasčarov 2016, Charyprová 2017, Lovecká 2018, Nováková 2018 a další

objasnit výzkumné otázky stanovené na začátku výzkumu. Celkem se jednalo o 20 strukturovaných otázek. Rozhovory měly tři tematické oblasti. Za první definovat dobrovolníka a dobrovolnictví v prostředí věznic a vazebních věznic v České republice. Za druhé analyzovat, jak fungují dobrovolnické programy v penitenciární péči a jak postupuje proces profesionalizace. Za třetí zjistit kde jsou limity, a naopak možnosti rozvoje dobrovolnictví v této oblasti. Zvolenou technikou přepisu byla doslovná transkripce. Pro analýzu textu jsem využil techniku otevřeného kódování. Hendl (2005 s. 247) představuje otevřené kódování jako tematické rozkrytí textu. Zrealizované rozhovory byly při jejich přepsání opatřeny přílehlými kódy dle zásad pro otevřené kódování. Na tomto podkladě došlo ke zvolení odpovídajících kategorií. Zpracování kvalitativních dat probíhalo s použitím textového editoru Word, s jehož pomocí jsem udělat analýzu získaných výsledků. Věřím, že relevanci mé diplomové práce dávají pasáže, kde navrhuji doporučení, co by se mohlo v dobrovolnictví v českém vězeňství posunout, nebo jaká další témata v této oblasti by byla vhodná pro další výzkum.

3.4 Komunikační partneři

Polostrukturované rozhovory jsem vedl s komunikačními partnery⁴⁶, kteří aktivně ovlivňují dobrovolnické programy ve věznicích a vazebních věznicích v České republice. Dle mého výzkumu se jedná primárně o zástupce zapsaných spolků Vězeňská duchovenská péče (VDP) a Mezinárodní vězeňské společenství (MVS). Respondenty jsem vybíral na základě vlastního předvýzkumu, kdo se může v této oblasti relevantně k danému tématu vyjádřit, a dále jsem využíval techniku sněhové koule (snowball sampling), kdy mi v průběhu rozhovorů někteří další aktéři (většinou na kratší cílené rozhovory) výzkumu byli doporučeni, nebo naopak nedoporučeni. Jak uvádí Disman (dle Kajanová a kol., 2017, s. 92), jednalo se o výběr graduální. To znamená, že nebyl vytvořen v jednom okamžiku, ale v průběhu výzkumu byl flexibilně podle potřeby doplňován. S většinou respondentů jsem před samotným osobním setkáním vedl telefonický rozhovor. Cílem telefonické komunikace bylo zorientovat se v tématu a co nejlépe se připravit na následný vlastní rozhovor. Všechny respondenty jsem požádal o možnost i následně, po tom co proběhl výzkumný rozhovor, položit doplňující otázky. Všichni účastníci mého výzkumu s tím souhlasili. Tuto možnost jsem při zpracování

⁴⁶ V práci užívám výrazu komunikační partner, protože se jedná o polostrukturované rozhovory (v jiných pracích se můžeme setkat s termínem respondent, participant, informant/informátor)

diplomové práce několikrát využil. Jednalo se o krátké telefonické rozhovory nebo mailové dotazy. Hloubkové rozhovory jsem vedl s panem Pavlem Zvolánkem, B. Th., předsedou VDP a místopředsedkyní VDP Mgr. Kristýnu Čobanovou. Za MVS jsem rozhovor vedl s výkonnou ředitelkou Gabrielou Kabátovou a Mgr. Františkem Markem Míčkem, hlavním koordinátorem projektu Věžňova cesta. Dalším respondentem byl pan Ing. Bc. Pavel Kočnar, bývalý hlavní kaplan Vězeňské služby ČR. Hlavní kaplan, jak už je z funkce zřejmé, se primárně věnuje kaplanské službě, ale z titulu funkce je virilním členem výkonného výboru VDP a spolupracuje s dobrovolnickými programy MVS. Poslední respondentkou je socioložka PhDr. Andrea Beláňová, Ph.D, která pracuje v Sociologickém ústavu AV ČR a přednáší na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a dlouhodobě se věnuje tématům náboženství ve vězeňství a kaplanství.

Všechny uvedené rozhovory probíhaly na pracovišti, nebo v bydlišti respondentů v období listopad 2020 až leden 2021. Ve dvou případech se jednalo o dvojrozhovor (Pavel Zvolánek – Kristýna Čobanová a Gabriela Kabátová – František Marek Míček). S Andreou Beláňovou a Pavlem Kočnarem jsem se sešel samostatně. Rozhovory jsem nahrál na záznamník ve svém mobilním telefonu a následně doslovně přepsal. Všechny zvukové záznamy jsou přibližně stejně dlouhé, a to cca 80 minut. Kajanová a kol. (2017, s. 93) ve své publikaci uvádějí délku kvalitativního individuálního rozhovoru mezi 40 až 90 minutami. Rozsah realizovaných rozhovorů byl v intencích uváděného rozsahu.

Výzkum jsem doplnil několika dalšími informacemi. Jednalo se o cílené kratší rozhovory s paní Mgr. Blankou Královou, dlouholetou první zástupkyní ředitele Vazební věznice v Liberci, a panem Bc. Zdeňkem Bořilem, terapeutem Vazební věznice Liberec. Uskutečnily se v objektu Vazební věznice Liberec. V tomto prostředí jsem nemohl používat záznamové zařízení, a tak jsem si z nich udělal pouze vlastní poznámky. Svůj kvalitativní výzkum jsem ještě doplnil o informace, které jsem získal na základě telefonického rozhovoru s Mgr. Květoslavou Jakubalovou. Jedná se o bývalou hlavní kaplanku a současnou předsedkyni rady Mezinárodního vězeňského společenství. Opakovanou mailovou korespondenci jsem vedl s paní Mgr. Lenkou Ouředníčkovou z Asociace organizací v oblasti vězeňství. V průběhu tvorby mé diplomové práce jsem telefonicky a emailem kontaktoval ještě další osoby. Předně se jednalo o Mgr. Ottu Brocha – současného hlavního kaplana a Mgr. Aleše Kociána, B. Th. – kaplana z Věznice Světlá nad Sázavou.

3.5 Etické aspekty výzkumu

Každý výzkum má svoje etické aspekty, jak popisují Bugel a Šlechtová (2012, s. 184–193). Respektoval jsem časové možnosti, místo a navrhovanou podobu našeho setkání. Původně jsem předpokládal, že proběhne šest samostatných rozhovorů, ale na základě přání respondentů jsem přistoupil ve dvou případech na dvojrozhovory. Dopředu jsem účastníkům avizoval účel našeho setkání, i jakým způsobem chci získaný materiál použít. Na začátku našeho setkání jsem požádal o možnost pořídit zvukový záznam. Všichni komunikační partneři ochotně souhlasili. Na druhou stranu jsem se zaručil, že nepoužiji nic, co zaznělo tzv. mimo záznam. Chci se rovněž vyvarovat všeho, co by v mé práci mohlo poškodit komunikační partnery, nebo organizace, které zastupují. Z toho důvodu se některým tématům, která zazněla v rozhovoru, vyhnu. Nikdo z aktérů výzkumu nepožadoval anonymizaci svých výroků. Je to dáno především obsahem samotného výzkumu, který necílí na informace soukromé (osobní) povahy, ale i tím že všichni respondenti jsou osoby, které jsou zvyklí své názory veřejně prezentovat. V textu je budu citovat nejčastěji použitím jejich iniciál a v odůvodněných případech jejich funkcí a případně příjmením. V některých případech jsem vedle role výzkumníka měl od organizace objednávku na sdílení svých zkušeností a poradenství v oblasti profesionalizace dobrovolnictví. Snažil jsem se ty role od sebe oddělit, ale jak už jsem uvedl výše, nevím, zda se mi to vždy úplně povedlo.

3.6 Osobní motivy a limity

Dobrovolnictví, jeho rozvoj a zkvalitňování, je součástí mého profesního života téměř dvacet let. V roce 2004 jsem založil první Dobrovolnické centrum ADRA (DC ADRA Frýdek-Místek). Následně jsem stál u zrodu dalších dvou dobrovolnických center na Severní Moravě (DC ADRA Ostrava a DC ADRA Havířov). Mnoho let jsem působil jako metodik managementu dobrovolnictví v rámci organizace ADRA a rozvoji dobrovolnictví a jeho profesionalizaci jsem se rovněž věnoval v organizaci HESTIA – Centru pro dobrovolnictví. V roce 2018 jsem začal docházet jako dobrovolník do Vazební věznice Liberec. To byl moment mého počátku zkoumání, nakolik dobrovolnické programy a jejich pojetí v tomto prostředí jsou totožné, nebo odlišné s mojí dosavadní zkušeností.

Při zpracovávání diplomové práce jsem si opakovaně uvědomoval své limity jako výzkumníka. Z velké části to bylo dané mojí nezkušeností v samotné technice výzkumu, ale mnohem významnější faktor mé tendenčnosti byl způsoben velkou osobní

angažovaností ve zkoumaném tématu. Disman (dle Kajanová a kol., 2017, s. 82) tyto limity popisuje jako ovlivnění výsledků výzkumníkem tím, že vnáší vlastní preference, předsudky a názory do výzkumu. A dodává, že výsledky jsou v kvalitativním výzkumu vždy subjektivní. V průběhu jednoho z mých hloubkových rozhovorů mě na to mimo jiné upozornil jeden z mých komunikačních partnerů, socioložka AB. Mimo jiné to komentovala slovy: „*Nikdo z nás není nestranný. Takže, když to dostatečně přiznáte v té práci, tak to nebude problém.... Nevadí, když na to máte dopředu jasný názor, ale musí to být dopředu jasný i těm čtenářům, na jaký pozici stojíte.*“ Při vědomí svých limitů se v rámci analytické části práce budu snažit osobními komentáři svoji pozici jasně definovat.

S ohledem na mé možnosti a doporučený rozsah diplomové práce nedošlo k teoretické saturaci výzkumu. Strauss a Corbinová (1999, s. 140) tento stav popisují jako teoretickou nasycenost v souvislosti s tím, jak dlouho je potřeba pokračovat v pořizování vzorků. Pokud bych usiloval o teoretickou saturaci, musel bych pokračovat ve studiu materiálů, získávat další rozhovory a rozšířit metody a techniky mého výzkumu. V rámci tvorby mé diplomové práce na to nemám prostor a ani nejsem toho plně schopen.

4 VDP A MVS

V této části diplomové práce budou představeny organizace Vězeňská duchovenská péče a Mezinárodní vězeňské společenství. Jedná se o subjekty, které jsou hlavními protagonisty dobrovolnictví ve věznicích a vazebních věznicích v naší zemi.

4.1 Vězeňská duchovenská péče

Vězeňská duchovenská péče (VDP) je nezisková organizace sdružující křesťany, kteří se angažují v oblasti penitenciární péče. Registrace občanského sdružení⁴⁷ proběhla 5. října 1994 (Pivoňka 2018, s. 40-48). To neznamená, že by dobrovolní duchovní před tímto datem do věznice nechodili, ale vznikem organizace se VDP stala významným partnerem pro české vězeňství v oblasti duchovenské péče. Například v roce 1999 sdružovala 200 duchovních a laiků (Mitáš, 1999, s. 74). Na svých webových stránkách se VDP představuje následovně: „Jsme dobrovolným sdružením křesťanů – duchovních i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky“ (VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE, O nás [online]).

VDP působí na základě spolupráce a vzájemné tolerance jednotlivých církví. Tato klíčová teze byla potvrzena dohodou o duchovní službě z roku 2013 (NGŘ č. 67/2013) mezi zástupci České biskupské konference, Ekumenické rady církví a Vězeňskou službou (VS ČR). Vedle úzké spolupráce s VS ČR organizuje vzdělávání svých členů na pravidelných seminářích. Jedná se o nástupní kurzy, ale i návazné mezioborové semináře. Zástupci VDP aktivně spolupracují s odborníky z VS ČR. VDP je v roli jakéhosi garanta profesionality svých členů, kteří se zapojují do služby v českých věznicích. (Mitáš, 2007, s. 67–69). VDP je zaměřena především na duchovní činnost ve věznicích, ale aktivní kaplani a dobrovolníci dle svých možností poskytují i následnou péči po propuštění (Beláňová, Trejbalová, 2019 a, s. 2). VDP nedělá rozdíl mezi dobrovolníky a profesionálními kaplany. Dívá se na všechny jako na členy své organizace a ve své podstatě všem nabízí stejný druh podpory. Jak uvádí zástupce VDP: „*Nerozlišujeme, jakou kdo má profesi, jestli to je kaplan, nebo zaměstnanec církve*“. Můj osobní názor je, že potřeby těchto dvou skupin jsou odlišné a VDP by se měla mnohem víc zaměřit na podporu dobrovolníků.

Na konci roku 2020 proběhla mezi členy VDP anketa.⁴⁸ Na anketní otázky

⁴⁷ Na základě nového občanského zákona proběhla transformace na zapsaný spolek

⁴⁸ Výsledky ankety nejsou zatím nikde oficiálně zveřejněny, ale dílčí závěry mi poskytla místopř. VDP.

odpovědělo 19 dobrovolníků a 6 kaplanů. Sešlo se mnoho zajímavých podnětů, ale pro potřeby své práce vyberu jen některé. Několik respondentů ocenilo podporu, která se jim ze strany VDP dostává. Speciálně se jedná o vzdělávací semináře, zajišťování křesťanské literatury pro obviněné a odsouzené, ale i konkrétní individuální podpora. Dobrovolníci vyjádřili vděčnost, že díky VDP v tom nejsou sami a rovněž se mohou opřít o vysoký kredit, který si tato organizace v průběhu let v českých věznicích vydobyla. Mezi potřeby, které v anketě zazněly, patří například: vytvořit podmínky pro častější vzájemné setkávání, stanovit a sjednotit práva a povinnosti dobrovolníků, nebo zlepšit spolupráci s kaplany.

Na svém posledním zasedání⁴⁹ výkonný výbor navrhl a odsouhlasil podat žádost o akreditaci dobrovolnického programu do konce května 2021. Členové výboru věří, že akreditace zvýší kredit a hodnověrnost spolku a bude zdrojem profesionalizace dobrovolnického programu. Druhé významné rozhodnutí výkonného výboru se týká žádosti o finanční podporu z Norských fondů. Pokud bude projekt schválen, ve čtyřech věznicích, vybraní mentoři vytvoří podpůrný program pro cca 120 odsouzených. Jednalo by se o šestiměsíční podporu před propuštěním a následně šestiměsíční podporu na svobodě. Jako mentoři budou osloveni dobrovolníci z řad VDP (VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE,_[online]).

U příležitosti 25. výročí VDP byla dlouholeté předsedkyni VDP Renatě Balcarové⁵⁰ položena otázka, zda je dobrovolnická služba stále potřebná, když máme tolik kaplanů? A ona na to odpověděla: „Bezsporu, protože kaplanů stále ještě není tolik, aby mohli obsáhnout počet vězňených“ (Pavienský, 2019, s. 74).

4.2 Mezinárodní vězeňské společenství

Mezinárodní vězeňské společenství (MVS) je dobrovolné křesťanské sociální hnutí. Jedná se o neziskovou organizaci, s právní formou zapsaný spolek⁵¹, který sdružuje dobrovolníky z širokého spektra křesťanských církví. MVS v České republice vzniklo na podzim 2010 a od června 2011 se stalo nedílnou součástí Prison Fellowship International (PFI). Jde o největší celosvětovou organizaci, která se angažuje v oblasti vězeňství. PFI v současné době „působí“ ve 127 zemích světa (Hála, Jánský, Kabátová, 2017, s. 22). Díky tomu MVS má velkou výhodu, že může čerpat zkušenosti již z osvědčených

⁴⁹ Jednání výkonného výboru VDP se uskutečnilo 18. 2. 2021

⁵⁰ Od roku 1999 do roku 2015 předsedkyně VDP

⁵¹ Mezinárodní vězeňské společenství, z s.

programů, které byly realizovány v rámci PFI. Na druhou stranu není každá zkušenost přenositelná⁵² a vhodná pro specifické české prostředí.

MVS je závislá především na práci dobrovolníků. Ve výroční zprávě jsem jejich přesný počet nenašel, ale podle sdělení výkonné ředitelky Gabriely Kabátové, která byla jedním z mých komunikačních partnerů, jich v dobrovolnických programech působí přibližně 40. Jedná se o dobrovolnické programy přímo ve věznicích. Další stovky dobrovolníků se zapojují do celé řady dalších aktivit MVS. MVS nabízí pomoc a službu odsouzeným, jejich rodinám, propuštěným z výkonu trestu a obětem trestných činů. Projekty a programy, které MVS organizuje, jsou založeny na myšlence restorativní justice⁵³.

Dobrovolníci MVS mají široké spektrum uplatnění. Například Gabriela Kabátová s týmem dobrovolníků dojíždí za odsouzenými ženami⁵⁴ ve Věznici Světlá nad Sázavou. Jednou měsíčně připravují skupinový program včetně možnosti individuálních pohovorů. Navázané vztahy mezi odsouzenými a dobrovolníky pokračují i několik měsíců po propuštění. Odsouzení díky tomu vědí, na koho se obrátit, pokud se po propuštění ocitnou v tíživé situaci (Hodná, 2015, s 17). Ve výroční zprávě za rok 2019 je uvedeno, že projekt je realizován v 8 věznicích. V každé z nich se setkává 15–35 odsouzených mužů a žen s 4–8 dobrovolníky (MVS, Výroční zpráva 2019 [online]).

Druhá aktivita, která probíhá za zdmi věznice, je projekt „Věžňova cesta“. Jedná se o osmítýdenní kurz interaktivního vyučování. Kurz je určen pro skupinu cca 12 odsouzených a vedou ho dva facilitátoři (MVS, Výroční zpráva 2019 [online]). Na základě rozhovorů, které jsem vedl se svými komunikačními partnery, často program vedou kaplani ve spolupráci s dobrovolníky⁵⁵. Další velký projekt, do kterého je zapojeno velké množství dárců a dobrovolníků se jmenuje „Andělský strom“. Jde o vánoční projekt odesílání dárků dětem rodičů ve výkonu trestu, a to jménem rodičů spolu s jeho osobním dopisem (Hála, Jánský, Kabátová, 2017, s. 24-29). Například ve věznici v Kynšperku nad Ohří se pravidelně do tohoto projektu zapojují. V roce 2015 byli obdarováni děti 43 odsouzených (Peb, 2015, s 5). Navazujícím projektem je letní tábor pro děti, který se

⁵² V rámci osobních neformálních rozhovorů s kaplany několikrát tato námitka zazněla

⁵³ Jedná se o alternativní modely k převládajícímu většinovému přístupu tzv. odplatné spravedlnosti

⁵⁴ Projekt se jmenuje Příprava odsouzených na propuštění a následná péče o propuštěné na svobodě – „Změna je možná“

⁵⁵ Ve Věznici ve Stráži pod Ralskem jako „dobrovolník“ spolulektoroval věžňovu cestu s místním kaplanem odsouzený vězeň.

jmenuje „Andělský kemp“. Na tomto projektu se rovněž podílí řada dobrovolníků. V roce 2018 se děti odsouzených mohly seznámit s rybařením, jako s významnou a velmi pozitivní lidskou činností (Škoda. 2018, s 10). Velmi zajímavý program v rámci restorativní justice je projekt „Building Bridges“. Setkávají se v něm skupiny nesouvisejících pachatelů k tzv. restorativnímu dialogu o dopadech zločinu na oběti a přijetí odpovědnosti pachatelů (Hála, Jánský, Kabátová, 2017, s. 23). V letech 2014 až 2015 se jednalo o pilotní evropský projekt, do kterého se jako dobrovolníci zapojily oběti trestných činů. V roce 2016 byl projekt akreditován Ministerstvem spravedlnosti a nyní probíhá opakovaně v mužských a ženských věznicích (MVS, building-bridges [online]).

5 VÝZKUM

Vlastní výzkum je veden s komunikačními partnery (KP). Vedle hlavního kaplana a socioložky, která se dlouhodobě zabývá duchovenskou službou v penitenciární péči, jsem si vybral představitele organizací VDP a MVS. Na základě podobností v jednotlivých rozhovorech bylo identifikováno 16 kódů, jež byly posléze vodítkem pro vytvoření 4 kategorií. Pro přehlednost jsem vytvořil tabulku, kde jsou uvedeny jednotlivé kategorie a kódy pro metodu otevřeného kódování.

Tabulka Schéma kategorií a kódů

Kategorie	Kdo je dobrovolník ve věznici	Profesionálové (kaplani) versus dobrovolníci	Profesionalizace dobrovolnických programů	Limity a možnosti rozvoje programů
Kódy	Společná charakteristika	Kaplan jako dobrovolník	Styl řízení dobrovolníků	Současný stav precedenty
	Motivy	Kaplan jako koordinátor dobrovolníků	Legislativa a případné změny	Proč NE rizika a limity
	Dovednosti a předpoklady	Kaplan nenahradí dobrovolníka	Akreditace	Proč ANO příležitosti
	Dobrovolnictví a členství		Inspirace v jiných programech	
	Profesionál nebo laik			
	Dobrovolník jako současný nebo bývalý odsouzený			

5.1 Kdo je dobrovolník ve věznici

První klíčové téma mého výzkumu je definovat, kdo je dobrovolník v českých věznicích. V čem jsou jeho specifika a rozdílnosti v porovnání s popisem dobrovolníka například v sociálních službách, nebo ve zdravotnictví. Tato kategorie zahrnuje kódy: společná charakteristika, motivy, dovednosti a předpoklady, dobrovolnictví a členství, profesionál nebo laik, dobrovolník jako současný nebo bývalý odsouzený.

5.1.1 Společná charakteristika

Dobrovolníci docházející za obviněnými a odsouzenými v naší zemi jsou křesťané. Z drtivé většiny se jedná o aktivní věřící, kteří jsou do této služby vysláni svou církví. Connor (2004, s. 4–26) uvádí, že z výsledků studií vyplývá, že většina

dobrovolníků pohybujících se v penitenciární a postpenitenciární péči jsou zároveň aktivní věřící. Když jsem všem svým respondentům položil úvodní otázku, kdo je dobrovolník ve věznici, všichni jednoznačně dobrovolníka takto primárně charakterizovali.

KP AB říká: „*Když o tom budu uvažovat laicky, tak moje první představa, která vychází z mojí zkušenosti, tak já si představím náboženského dobrovolníka.*“

KP GK to popisuje následovně: „*Já bych řekla, že po tom roce 90 se vlastně nahrnuli křesťané do věznic, protože upřímně, kdo by tam jiný šel.*“

KP PK, který působil na pozici hlavního kaplana, jsem se ptal, zda se setkal s informací o zapojení jiných dobrovolníků než členů křesťanských církví, do penitenciární péče. PK mi odpověděl: „*Ne, nesetkal. Kromě jediného případu. Do Velkých Přílep měla snahu docházet nějaká výtvarnice, jejímž motivem bylo pracovat jako dobrovolnice. Učit je malovat a nějaký takový dovednosti. Možná, že tam nějakou dobu docházela, ale ani přesně nevím, jak to dopadlo. Ale přesně tahle otázka mě napadla taky, že jsem hledal nějaké nevěřící dobrovolníky a vlastně o nikom nevím.*“

Oslovil jsem paní Lenku Ouředníkovou z Asociace organizací v oblasti vězeňství⁵⁶, zda může zjistit mezi členskými organizacemi, jestli některá z nich nevysílá dobrovolníky do věznic a vazebních věznic. Vyměnili jsme si vzájemně několik mailů a nakonec mi 27. ledna napsala: „*Bohužel ani já jsem nenatrefila na dobrovolnický program, o kterém píšete. Je mi líto, že vám nemůžeme být prospěšní.*“

Zdeněk Bořil⁵⁷, říká: „*Existují i jiné typy dobrovolnictví. Jedná se o koncerty, besedy apod. Je to na osobní statečnosti jedince, kdo to prosadí. Neexistuje na to systémové řešení a nikdo ze zaměstnanců koordinaci podobných programů nemá v popisu práce.*“

Jiná situace je v postpenitenciární péči⁵⁸. Křesťanské církve, křesťanské organizace a křesťanští dobrovolníci se v této oblasti rovněž velmi angažují, jak například ve své výzkumné zprávě uvádí Beláňová s Trejbalovou (2019 a), ale nejsou to jenom oni, kdo pomáhají. V rámci dobrovolnických programů se zapojují dobrovolníci z celého spektra, tak jak to je běžné například v dobrovolnických programech v sociálních službách, nebo ve zdravotnictví. Speciální oblast v penitenciární péči je dopisování

⁵⁶ Sdružuje organizace, které se angažují v oblasti vězeňství a trestní justice. Více informací o asociaci www.aovv.cz

⁵⁷ Terapeut z Vazební věznice Liberec

⁵⁸ Následná a systematická péče pro osoby propuštěné z výkonu trestu

s vězni. V naší zemi působí několik organizací⁵⁹, převážně s náboženským pozadím, které koordinují dopisování s vězni. Ve většině je tato služba zajišťována dobrovolníky. Na základě výzkumné zprávy Beláňové a Trejbalové (2019 b) se potvrdilo, že většina dopisujících dobrovolníků jsou věřící jedinci, ale zdaleka ne všichni. Ze 44 respondentů provedeného výzkumu se jako nevěřící označilo 20 % dobrovolníků. KP AB na mojí reakci, že je to zajímavé v kontextu naší sekulární společnosti říká: „*Máte pravdu, vzhledem k tomu, jak se Česká republika profiluje, je tohle opravdu zajímavý a nikdo se nad tím nepozastavuje, nebo nepřijde mi, že by to někdo rozporoval.*“

Analyzovat všechny důvody, proč je toto hlavní charakteristika dobrovolníka v našich věznicích, by vydalo na samostatnou diplomovou práci. Má to svoje historické kořeny, je tak nastavena legislativa, možná je zde strach z neznámého, nebo se to nikdo nikdy nesnažil prolomit.

V poslední části svého výzkumu se zaměřuji na limity a možnosti rozvoje dobrovolnických programů ve věznicích a vazebních věznicích v ČR. Nejedná se pouze o profesionalizaci stávajících dobrovolnických programů, ale i o možnost jít za současnou hranici charakteristiky dobrovolníka.

5.1.2 *Motivy*

Proč dobrovolníci chodí do vězení? Jaký mají k tomu motiv? Co je to za lidi? Nakolik se jejich důvody liší od dobrovolníků v jiných dobrovolnických oblastech? Ve své práci jsem nezjišťoval odpovědi na uvedené otázky od samotných dobrovolníků, ale ptal jsem se respondentů, s kterými jsem vedl hloubkové rozhovory. Myslím si, že by bylo zajímavé provést kvantitativní výzkum mezi dobrovolníky docházejícími do věznic a následně získané výsledky obou výzkumů vzájemně porovnat.

KP PZ uvádí, že jejich motivem je: „*Touha sloužit Bohu a možná své církvi.*“

KP GK to popisuje následovně: „*Je to někdo s nějakým posláním... Protože jinak si nedovedu představit, proč tam jde.*“

KP PK říká: „*Vězeňství přitahuje určitý druh křesťanů, kteří, a já to nechci moc škatulkovat, jsou trošku charizmaticky zaměření, evangelizačně zaměření, misijně zaměření, zaměření zachraňovat lidi jako hříšníky.*“

KP PK k tomu ještě dodává, že nemají všichni stejné motivy, dokonce se můžou

⁵⁹ Organizace, které koordinují dopisování s vězni: VDP, MVS, Maltéžská pomoc, Za Branou, Armáda Spásy, Charita, Diakonie a další

velmi zásadně lišit. „Myslím, že jsou tam i dobrovolníci, kteří si plní nějakou povinnost, nebo že tak chodí z nějaké tradice. Na druhou stranu pak jsou tam dobrovolníci, kteří to dělají skutečně jako svoje poslání.“

Pro KP AB „je ta představa spojená s velkým altruismem až na hranici sebeobětování z hlediska času, prostředků a energie“.

Uvedené motivy: touha sloužit Bohu, poslání, zachraňovat hříšníky, sebeobětování nebo i povinnost do značné míry souvisí se světonázorem lidí, kteří se do dobrovolnictví v těchto programech zapojují. Jsem přesvědčen, že se s podobnými motivy například u dobrovolnických programů v sociálních službách nebo ve zdravotnictví, setkáme v mnohem menší míře. Je to přirozeně dáno pestřejší strukturou dobrovolníků, které se do těchto aktivit zapojují.

Mezi další motivy, které uvedli respondenti, patří nadšení, vášně, smysl a láska. Jak uvádí KP KČ dobrovolník ve věznici, „je člověk, který má rád lidi“. Podle Friče a Pospíšilové (2010, s. 113–122) na základě reprezentativního kvantitativního výzkumu z roku 2009 jsou nejdůležitějšími motivy dobrovolníků v ČR dělat něco, co je pro ně osobně důležité a co je baví. Zcela nejmenší motiv je náboženské přesvědčení. Podle tohoto průzkumu v našem prostředí převažuje hédonistická, resp. egoistická motivace nad obětavým altruismem.

5.1.3 *Dovednosti a předpoklady*

Další oblast mého výzkumu zkoumá, co je důležité pro to, aby se člověk mohl dobrovolníkem ve věznicích stát. „Základním kritériem pro vstup dobrovolníků do vězení je pověření církve“, říká zástupce VDP PZ.

Tento požadavek vychází z dohody o duchovní službě mezi Vězeňskou službou, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví (NGŘ č 67/2013).

MVS vstupuje do věznic na základě jiných legislativních pravidel, které tuto podmínku nevyžadují. Přesto stejná podmínka platí i pro dobrovolníky v programech MVS. KP GK to potvrzuje následovně: „Pořád si držíme ten standard, že když se někdo chce stát našim dobrovolníkem, musí mít doporučení své církve.“

Navíc, pokud dobrovolník nevstupuje do věznice jako člen VDP anebo je vyslán MVS, je potom garantem pro státní správu pouze ta církev.

Mezi dalšími nezbytnými předpoklady respondenti uvedli: „Je to člověk, který je schopen podvolit se nějakému systému“, protože jak uvádí KP PZ, „je to specifické prostředí.“ Zástupkyně MVS KP GK říká, že dobrovolník musí být především týmový

typ. Jak dále dodává, „*Musí to být člověk, který je schopen spolupráce v tom týmu, protože nevstupujeme (do věznic) jednotlivě jako VDP*“.

Podle mého zjištění nejsou na budoucí dobrovolníky kladeny nějaké další speciální požadavky. Jak to popisuje KP GK: „*Nám stačí normalita toho člověka.*“ Na základě vlastní dlouholeté zkušenosti jsem přesvědčen, že možnost pomáhat jako dobrovolník by měla být otevřená pro každého člověka. Na druhou stranu ne vždy je každý dobrovolník pro každou dobrovolnickou činnost a příležitost vhodný.

5.1.4 Dobrovolnictví a členství

V této části mé práce se zaměřuji na vztah mezi dobrovolnictvím a členstvím dobrovolníků působících ve věznicích. Dobrovolníci, které vysílá VDP, jsou zároveň členy zapsaného spolku. Květa Jakubalová⁶⁰ to popsala následovně: „*Ve VDP dobrovolník musí být zároveň členem organizace. Není možné to od sebe oddělit. Naopak v MVS je členů málo a většina dobrovolníků členy nejsou. Někteří dobrovolníci jsou zároveň členy VDP i MVS.*“

Frič a Pospíšilová (2010, s 142–146) popisují členské řízení dobrovolníků jako typické pro organizace, které usilují o kolektivní cíle. Člen je zároveň vlastníkem své organizace a primárně pracuje v její prospěch. V případě dobrovolníků zastřešených VDP se většinou nejedná o aktivitu pro vlastní organizaci, ale především o službu ve prospěch obviněných a odsouzených. Na můj doplňující dotaz, zda v tomto případě není správnější oddělit dobrovolnictví od členství, mi zástupce VDP KP PZ odpověděl: „*Neuvažujeme o tom a nechceme touto cestou jít. Nepřipadá mi smysluplná. Protože takhle máš na ty lidi nějaký dosah.*“

Na počátku⁶¹ všichni kaplani docházející do věznic museli být zároveň členy VDP. U dobrovolníků to bylo vždy dobrovolné. KP KČ to popisuje následovně: „*Dobrovolník musí být vyslán svou církví, ale nemusí být členem VDP.*“

KP PK k tomu dodává: „*Pověření církví je zákonem dostatečný mandát dobrovolníka dělat. Být členem VDP je na rozhodnutí toho dobrovolníka.*“

Například Římskokatolická církev podle Otty Brocha⁶² vysílá do věznic 49 dobrovolníků a pouze 20 z nich jsou členy VDP. Členové VDP jsou jak dobrovolníci, tak

⁶⁰ Emeritní hlavní kaplanka a předsedkyni zapsaného spolku Mezinárodní vězeňské společnosti

⁶¹ Od roku 2013 není členství ve VDP podmínkou kaplanské služby

⁶² Římskokatolický jáhen a hlavní kaplan

kaplani⁶³. VDP příliš tyto dvě kategorie nerozlišuje. Komunikační partner PZ to přibližuje následovně: „*Když děláme jednodenní semináře, ty OMS⁶⁴, členskou schůzi a tak dále, tak zveme členy VDP a my je tam nerozlišujeme... Nerozlišujeme, jakou kdo má profesi. Jestli to je kaplan, nebo dobrovolník.*“

KP PK k tomu dodává: „*Pod předsedu spadají všichni členové VDP a on to moc neřešil, jestli jsou vedeni jako kaplani, nebo jako členové. Já si myslím, že tahle nezřetelnost není úplně dobrá a že by mohla být na úkor čistého dobrovolnictví*“. V průběhu hloubkových rozhovorů jsem se ptal zástupců VDP, zda přece jen ti dobrovolníci nemají jiné potřeby než profesionální zaměstnanci věznic. Oba komunikační partneři KČ a PZ na to reagovali tak, že s tím vlastně souhlasí a že je to pravda.

Jsem přesvědčen, že pro růst kvality a kvantity dobrovolnictví v penitenciární péči je třeba umět jednotlivé skupiny docházejících do věznic jasně rozlišit a nabídnou jim specializovanou cílenou podporu.

5.1.5 Profesionál nebo laik

Další oddíl mé práce částečně navazuje na předešlou podkapitolu. V českých věznicích působí v podstatě dvě kategorie dobrovolníků⁶⁵. Jedná se o zaměstnance církve (profesionální duchovní) a laiky⁶⁶. Pro upřesnění zde nemluvíme o kaplanech, kteří jsou zaměstnanci konkrétní věznice. Například do věznice ve Světlé nad Sázavou⁶⁷, jak mi to popsal místní kaplan Aleš Kocián⁶⁸, dlouhodobě dochází tři dobrovolníci. Dva z nich jsou profesionální duchovní, kteří mají svou farnost. Třetí dobrovolník pracuje jako stavební technik. Nemá teologické vzdělání a není placený za duchovenskou a pastorační práci. V rámci církve takového člověka označujeme termínem laik.

Předmětem mého zkoumání bylo, nakolik jednotliví aktéři tyto skupiny odlišují. KP GK zástupkyně MVS uvádí: „*My žádné duchovní v našich řadách nemáme na*

⁶³ Kaplan je zaměstnancem věznice na hlavní, nebo částečný úvazek

⁶⁴ Odborné mezioborové semináře VDP pro kaplany, dobrovolníky a příslušné pracovníky VS

⁶⁵ Samostatnou skupinou jsou příslušníci náboženské společnosti Svědkové Jehovovi, kteří nejsou součástí VDP. V roce 2019 docházelo do věznic 82 dobrovolníků. Ve svém výzkumu jsem se na tuto skupinu nezaměřoval.

⁶⁶ Slovem laik se označují všichni křesťané mimo duchovních a řeholníků

⁶⁷ Česká věznice s ostrahou určená pro odsouzené ženy

⁶⁸ Kazatel CASD. Od roku 2012 dochází jako dobrovolník do věznice ve Světlé nad Sázavou. Od roku 2015 tam působí jako kaplan.

pravidelné návštěvy. Ale občas jsme třeba někoho na Vánoce pozvali. Radek Novotný z Církve Bratrské, nebo Daniel Pfeiffer, ale ten to dělá ve svém volném čase.“

Na moji otázku, zda je důležité rozlišovat, jestli je dobrovolník profesionální duchovní, nebo laik a pracuje v jiném oboru, mně KP KČ odpověděl: *„Mě nikdy nenapadlo takovým způsobem uvažovat.“*

Podobně se vyjadřuje i KP AB: *„Takže spíš uvažujete trochu jiným způsobem než já. Mě hned napadlo, že byste tam chtěl jen ty duchovní, protože to jsou profesionálové, ale vy jste to myslel opačně... Já nevím, co vám odpovědět. Já jsem nad tím nikdy nepřemýšlela. Mě právě nikdy nenapadlo se nad tím zamýšlet z hlediska toho platu.“*

Zástupce VDP KP PZ říká: *„Nás to nezajímá. Pro nás to není důležitý...Nepožaduje to ani věznice ani VDP...Není důvod to rozlišovat, protože my k nim přistupujeme stejně. Ať je zaměstnanec církve ten dotyčný dobrovolník, nebo ryzí laik. Pro nás ze strany VDP je to dobrovolník.“*

Na moji doplňující otázku, zda profesionální duchovní placený církví to nemá tak trochu v popisu práce, mi KP PZ odpověděl: *„Já takový případ u nás neznám. Třeba v naší církvi. Že by někomu řekli: ‚Jsi kazatel a k tomu budeš mít tu věznici‘.“*

V teoretické části jsem představil některé definice dobrovolnictví. Jak uvádí Bozmanová Gregorová a kol. (2012, s. 9–18), mezi jednotlivými definicemi je značná nejasnost. Přesto ve většině definic existuje shoda na třech kritériích. Dobrovolnictví je aktivita, která je *neplacená*, vykonávaná ze svobodné vůle a ve prospěch lidí.

Ve svém profesním životě jsem 11 let pracoval jako duchovní Církve adventistů sedmého dne. Z vlastní zkušenosti vím, že bylo někdy velice těžké rozlišit, co bylo součástí profesní role a co jsem dělal navíc. Jedná se o službu – poslání, která se nedá úplně časově ohraničit.

Na základě mého pozorování jsem přesvědčen, že zaměstnanci církve působí ve věznicích v rámci svého volného času, a tak naplňují kritérium neplacené práce. Je to jeden z námětů, který by v budoucnosti stál za to hlouběji prozkoumat.

5.1.6 Dobrovolník jako současný nebo bývalý odsouzený

V teoretické části jsem popisoval dobrovolné zapojení odsouzených do různých veřejně prospěšných aktivit. Zároveň jsem kladl otázku, zda tyto aktivity naplňují definovaná kritéria dobrovolnictví. Jak už jsem uvedl, existuje v této oblasti mnoho příkladů dobré praxe, které jsou popsány v literatuře. Považoval bych za velmi prospěšné, kdyby se někdo tématu „dobrovolnictví“ odsouzených speciálně věnoval.

Obsahem této části není dobrovolnictví obviněných a odsouzených, ale zapojení do dobrovolnictví lidí, kteří již brány věznice opustili. Do věznic a vazebních věznic v ČR dochází několik dobrovolníků, kteří byli v minulosti klienty těchto zařízení. Neexistuje přesné statistické číslo, o kolik osob se jedná. Můžeme se ovšem v tištěných, audio a video materiálech seznámit s příběhy řady z nich. Bývalé odsouzené zapojené jako dobrovolníky najdeme jak v řadách MVS, tak mezi členy VDP. Důvody, proč mají tyto lidé potřebu se znovu vracet do prostředí věznic, souvisí s jejich touhou sdílet zkušenost, že změna je možná. Jak popisuje Milan Vašek⁶⁹: „*To čím jsem si prošel, bylo hrozné, ale každá cesta, i ta nejkrutější, má smysl. S Bohem a v Bohu vede každá cesta k němu, ať už je jakákoliv. Také proto jsem vstoupil do VDP a začal sloužit ve vězení jako dobrovolník*“ . (Pavienský, 2019, s. 82)

KP MVS GK říká: „*My jsme rádi, když s námi chodí i někdo, kdo byl ve vězení*“ .

KP PK k tomu dodává: „*Je dobrý, když do vězení chodí bývalý vězeň, který prošel konverzí. Který prošel nějakou osobní katarzí, nějakým příběhem, ale zároveň dozrál. Ta vyzrálost, si myslím, že je hodně důležitá.*“

Na druhou stranu KP PK upozorňuje, že někdy z naivního nadšení se do dobrovolnických programů zapojují čerstvě „obrácení“ bývalí vězni. Často to jsou velmi nevyrovnané osobnosti.

Dotazoval jsem se Blanky Králové⁷⁰, jaký má na to ona názor z pohledu vedení věznice. Odpověděla mi, že není moc nakloněna zapojování bývalých vězňů do dobrovolnických programů ve věznicích. Upozorňovala především na velká bezpečnostní rizika.

Zapojování bývalých odsouzených do dobrovolnických programů ve věznicích je velice citlivé téma. Na jedné straně je to spojeno s poměrně bezpečnostními riziky. Čistý výpis TR je standardně požadován po dobrovolnících, kteří fungují jako dobrovolníci v sociálních službách, nebo ve zdravotnictví. Na druhou stranu je to velká příležitost autenticky ukázat, že změna je možná. Za mě osobně je třeba velmi zodpovědně vybírat vhodné kandidáty, ale pokud takový dobrovolník změní alespoň jednoho odsouzeného, potom to má smysl.

⁶⁹ Bývalý odsouzený, který v současné době je dobrovolníkem VDP

⁷⁰ Mnoho let působila jako první zástupkyně ředitele VV Liberec

5.1.7 *Shrnutí*

První zkoumaná kategorie popisuje, kdo je dobrovolník v českých věznicích. Vymezení tohoto pojmu je důležité pro nalezení odpovědí na položené výzkumné otázky. Jaké jsou limity a možnosti rozvoje dobrovolnictví v této oblasti a co to znamená pro případnou profesionalizaci dobrovolnických programů mezi obviněnými a odsouzenými?

Specifickou charakteristikou dobrovolníků působících v českých věznicích je jejich religiozita. Naprostá většina dobrovolníků v této oblasti je aktivně věřící a patří do některé z registrovaných⁷¹ církví. Z toho vyplývají motivy těchto dobrovolníků, jako poslání, touha sloužit Bohu, zachraňovat hříšníky, sebeobětování nebo i povinnost. Je to dáno tím, že mezi hlavní předpoklady pro zapojení do dobrovolnických programů patří pověření církve. Je přirozené, že se dobrovolníci ve větší míře identifikují se zastřešujícími organizacemi, a tak vzájemně splývá dobrovolnictví a členství. Pro dobrovolnické programy ve věznicích je důležitější obsah toho, co nesou než forma, jak to dělají. Z tohoto důvodu většinově nepovažují za důležité rozlišovat mezi profesionálními duchovními a laiky. Z podstaty programu rovněž vyplývá, že pro výběr dobrovolníka je důležitější jeho konverze než čistý trestní rejstřík.

5.2 Profesionálové (kaplani) versus dobrovolníci

V druhé kategorii jsem se zaměřil na zkoumání vztahu kaplanství versus dobrovolnictví. Kaplani dnes působí⁷², tak jak mi potvrdil Broch, ve všech českých věznicích a jsem přesvědčen, že jejich vztah k dobrovolnictví významným způsobem ovlivňuje pojetí dobrovolnictví v českém vězeňství. Tato kategorie zahrnuje kódy: kaplan jako dobrovolník, kaplan jako koordinátor, kaplan nenahradí dobrovolníka.

5.2.1 *Kaplan jako dobrovolník*

Na počátku 90. let se do dobrovolné služby ve věznicích hlásily davy zapálených lidí. Jak uvádí Pivoňka (2018, s.17–27), aktivita přicházela zvláště z protestantského prostředí. Často se jednalo o profesionální duchovní, kteří péči o odsouzené pojali jako součást svého poslání. Duchovní působili pouze jako dobrovolníci ve věznicích až do roku 1998, kdy došlo k částečné profesionalizaci. Na základě rozhodnutí tehdejší ministryně spravedlnosti⁷³ vzniklo deset tabulkových míst pro duchovenské pracovníky

⁷¹ Pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost v místě kde se vazba a trest odnětí svobody může pouze registrovaná církev oprávněná k výkonu zvláštních práv

⁷² V roce 2019 působilo v českých věznicích 52 kaplanů

⁷³ JUDr. Vlasta Parkanová – ministryně spravedlnosti v letech 1997–1998

jednotlivých církví. Vedle toho dál působili dobrovolníci (duchovní a laici) pod hlavičkou VDP (Pivoňka, 2018. s. 58–62). I přesto, že v průběhu nastávajících let se stále rozšiřuje rozsah profesionalizace služby, dobrovolníci zůstávají významnou součástí podpory pro odsouzené.

Tenhle kód má minimálně dvě roviny. Za prvé dobrovolnictví jako praktické vzdělání a cenná zkušenost, nebo nezbytná povinnost. Jak uvádí KP PZ: „*Drtivá většina kaplanů byla předtím, než se stali kaplany, dobrovolníky*“. Vychází to z povinnosti kaplana vykonávat „dobrovolnickou službu“ nejméně jeden rok před přijetím do pracovního poměru (NGŘ č. 67/2013).

KP AB říká: „*Můj dojem je, že dobrovolnictví v tom VDP vnímá trochu jako předstupeň kaplanství... Já si myslím, že to pak není dobrovolnictví v tom smyslu, o jakém se bavíme nebo jak o něm přemýšlíte vy.*“

Jak uvádí Tošner, Sozanská (2002, s. 36, 41): „Dobrovolnická pomoc nemůže být vnucena, nařízena, ale musí vyvěrat z potřeb a motivace dobrovolníků.“ V žádném případě nechci dehonestovat obětavé dobrovolníky před jejich zapojením se do kaplanské služby, ani metodiku přípravy na kaplanskou službu. Pouze jsem chtěl upozornit na rizika, která jsou s „povinným“ dobrovolnictvím spojená. Podle mého názoru musí být dobrovolnictví vždy svobodně a dobrovolně zvolená aktivita.

Druhá rovina je paralelní zapojení do kaplanství a dobrovolnictví v rámci penitenciární péče. KP PK například vzpomenu Františka Převrátla: „*František je kaplanem na Pankráci, ale ve svém volném čase do Vinařic jezdí roky jako čistý dobrovolník v neděli odpoledne*“. Určitě by bylo vhodné v rámci nějakého výzkumu zjistit, o jak velkou skupinu lidí takto paralelně zapojených se jedná. Podle mého názoru se v tomto případě dá jasně odlišit jeho profesní a dobrovolnická role.

Jiná situace je, pokud v rámci svého pracoviště pracuji navíc jako dobrovolník. KP FM popisuje zapojení kaplana do projektu MVS: „*Například Aleš funguje, to je normální kaplan, ale z hlediska našeho projektu Věžňova cesta je to vlastně dobrovolník, protože my ho neplatíme*“.

PK bývalý hlavní kaplan říká: „*Pokud budou (kaplani) plnit program Věžňova cesta tak, aby to nedělali v rámci své kaplanské činnosti, ale aby to dělali mimo svou pracovní dobu, aby to dělali jako dobrovolníci MVS. Nemělo by to být součástí jejich pracovní náplně*“. Když jsem o tom následně mluvil s několika kaplany, řekli mi, že částečně tyto aktivity dělají v rámci své pracovní doby a částečně nad rámec své pracovní

doby. Z toho je zřejmé, že v těchto případech je velice obtížné odlišit profesní a dobrovolnickou roli.

KP PK popsal ještě jeden rozměr vztahu mezi kaplanstvím a dobrovolnictvím: „*Pracujeme na částečné úvazky a je to pořád něco mezi dobrovolnictvím a mezi profesí, protože já tam taky zůstávám déle v té věznici a zadarmo, a pak mluvíme s těmi lidmi venku ve svém volném čase*“.

Na základě mého pozorování vím, že řada kaplanů se obviněným, odsouzeným, ale i propuštěným věnuje výrazně nad rámec své pracovní doby. I když se jedná často o velmi obdivuhodnou osobní iniciativu, je těžké definovat, kde končí výkon práce a začíná dobrovolnická služba. Jak uvádí Frič a Pospíšilová (2010, s. 11), dobrovolník, který za svoji práci obdržel odměnu, je veřejností vnímán jako dobrovolník méně než ten, který odměnu neobdržel.

5.2.2 *Kaplan jako koordinátor dobrovolníků*

Další oblastí mého zkoumání jsem označil kódem kaplan jako koordinátor dobrovolníků. Tošner a Sozanská (2002, s. 76) uvádějí, že koordinátor dobrovolníků je klíčovou postavou dobrovolnického managementu. Koordinátor dobrovolníků může tedy zásadním způsobem ovlivnit podobu a fungování dobrovolnického programu. V nařízení generálního ředitele je napsáno, že mezi povinnosti kaplana patří rovněž koordinace dobrovolné duchovní služby (NGŘ 15/2017).

V každé věznici jsou pověřené osoby pro kontakt s neziskovými organizacemi a „dobrovolníky“. Často je to například sociální pracovník (Sochůrek, 2007, s. 14–15). V rámci profesionalizace duchovní služby přešlo koordinování dobrovolníků přirozeně do kompetencí kaplanů. Jak to popisuje KP PK: „*Pak se profesionalizovali, většina kaplanů vznikla z těch dobrovolníků a ta věznice přirozeně řekla – tak, ty tomu rozumíš, tady jsou další dobrovolníci, tak už to nebude dělat speciální pedagog, teď budeš dělat toho koordinátora ty.*“

Když jsem se ptal komunikačních partnerů, jak vnímají roli kaplana jako koordinátora dobrovolníků, tak to KP PK popsal následovně: „*Já si myslím, že hlavní význam koordinace kaplana ve věznici byl provozní. Mělo to zajistit přehled, kdo tam chodí, přehled o tom, jestli jsou poučeni, jednou za čas svolat vedení věznice a zopakovat si nějaká pravidla. Myslím, že to bylo to hlavní. Nedělám si iluze.*“

KP PZ, když vyjadřuje vztah kaplana k dobrovolníkům, říká: „*On nemá žádnou odpovědnost za ně.... On dostal úkol od ředitele*“.

Na otázku, zda kaplani roli koordinátora považují za důležitou, nebo je to nutné zlo, KP AB odpověděla: „Podle mě je to spíš to druhý. Že jim to přidělová práci a vlastně jim to bere dost času.“ Na moji další otázku, zda jsou kaplani motivováni shánět nové dobrovolníky, mi AB řekla: „Myslím, že k tomu nejsou nějak proaktivně podporovaný. Jestli to dělají, tak to dělají z vlastního rozpoložení a vlastní vůle. Asi je logický, že namotivují hodně lidí z vlastního sboru“.

KP PZ k tomu dodává: „Kaplan nemá motivaci shánět dobrovolníky. Kaplanství potřebu dobrovolnického hnutí.“ Zjišťoval jsem, zda kaplani fungují jako koordinátoři pro MVS. Zástupkyně MVS KP

GK mi popsala následovně: „Oni vždycky v každé věznici nejsou kaplani. Je tím pověřena nějaká vychovatelka nebo někdo... aby nebyly třeba konflikty.“ Kaplani mají v popisu práce koordinovat dobrovolníky. To, nakolik se kaplan angažuje v získávání nových dobrovolníků, péči o stávající dobrovolníky a rozvoji dobrovolnického programu, závisí na jeho osobní zainteresovanosti. Jsem přesvědčen, že kaplani neprošli žádným speciálním vzděláváním v oblasti managementu dobrovolnictví. Dobrovolníci MVS přicházejí do věznic hromadně a komunikuje za ně jen jedna osoba. Kaplan ve většině případů není pověřen koordinací jejich dobrovolnického programu.

Podle mého názoru považuji za důležité rozšířit vzdělávání kaplanů o téma management dobrovolnictví. Jsem přesvědčen, že by to přispělo k rozvoji a profesionalizaci dobrovolnictví v českých věznicích.

5.2.3 **Kaplan nenahradí dobrovolníka**

Třetím kódem zkoumané kategorie je otázka, zda cílem a přirozeným důsledkem profesionalizace kaplanské služby je nahradit dobrovolníky pouze profesionály. V rámci svých neformálních rozhovorů se svými kolegy kaplany⁷⁴ jsem se s tímto názorem několikrát setkal.

KP PK o tomto tématu říká: „Já to vnímám tak, že jsou věznice, a já to říkal nahlas upřímně, kde jsem si opravdu myslel, že ti dobrovolníci už tam potřeba nejsou... Na druhou stranu vzhledem k tomu, že naše služba je ekumenická, tak je ta týmovost dobrá... Čili já bych to neviděl tak, že ideální by bylo, že se to celý jednou zprofesionalizuje, a tím pádem dobrovolníci úplně vymizí.“

⁷⁴ Od března 2019 pracuji na částečný úvazek jako kaplan ve Vazební věznici Liberec

Podle Pivoňky (2018, s. 150–151) mělo úspěšné zavedení profesionální kaplanské služby za následek názor, že vlastně „duchovnost“ daná zákonem je tím naplněna a ostatní formy pastoračního působení jsou nadbytečné. Tehdejší představitelka VDP Renata Balcarová a hlavní kaplan Bohdan Pivoňka jednoznačně vyjadřovali opačný názor. Stejně to vnímají i komunikační partneři, se kterými jsem vedl hloubkové rozhovory. AB to vyjadřuje následovně: *„Myslím si, že ta role dobrovolníků je tam strašně důležitá, primárně pro ty odsouzený a obviněný. Oni jsou strašně vděčný za každý kontakt a každý ucho nakloněný je tam potřeba. Já si nedokážu představit, že by tam těch kaplanů byl dostatečný počet“.*

KP PZ vyjadřuje to samé: *„Nikdy nebude tolik profesionálních kaplanů.“*

KP KČ uvádí ještě další důvod, proč dobrovolnictví v penitenciární péči má stále své nezastupitelné místo: *„Ještě jsem si vzpomněla na jednoho hrozně dobrého odsouzeného, který uvěřil ve výkonu trestu, že to bylo díky dobrovolnictví. Že on najednou viděl vlastně na vlastní oči lidi, kteří tam jsou úplně za nic. A oni dost často říkají – Jo, ti kaplani za to stejně dostávají peníze... To je takový další rozměr, který může být nějak oslovující pro ty vězně, třeba i pro jejich obrácení.“*

KP PZ tato slova potvrzuje: *„Je pravda, že odsouzení vnímají toho dobrovolníka trochu jinak než kaplana.“*

Zaujal mě citát, který jsem objevil v knize From the top down (Ellis, 2010, s. 15–16): *„Přijímání pomoci od dobrovolníka spíše než od zaměstnance je pro příjemce rozdílné. Mnoho spotřebitelů nedůvěřuje poskytovatelům placených služeb, a proto s větší pravděpodobností uvěří a budou se řídit návrhy dobrovolníků. Za určitých okolností je důležitým faktorem pocit, že dobrovolník dělá úkol dobrovolně – zatímco placený personál jednoduše „dělá práci“. Proto jsou například vězni ochotnější hovořit s dobrovolnými návštěvníky než s ostrahou nebo státními sociálními pracovníky.“*

Dobrovolníci mají v českých věznicích stále své nezastupitelné místo a nemůžou být profesionální kaplanskou službou plně nahrazeni. Respondenti uvedli tři důvody na podporu tohoto tvrzení. Za prvé ekumenický charakter duchovenské služby. I kdyby nastala ideální situace a kaplani měli dostatečné kapacity na pokrytí všech duchovních potřeb, přesto jsou vždy reprezentanty pouze konkrétní církve. Dobrovolní duchovní rozšiřují a obohacují spirituální nabídku pro obviněné a odsouzené. Za druhé nikdy nebude tolik profesionálních kaplanů, aby dobrovolníků už nebylo potřeba. Za třetí, dobrovolníci přinášejí něco, co profesionální zaměstnanci donést nemohou. To je důvod,

který je pro mě osobně nejzásadnější argument, proč usilovat o rozvoj dobrovolnických programů ve věznicích a vazebních věznicích v ČR.

5.2.4 *Shrnutí*

Druhou zkoumanou kategorií jsem nazval profesionálové (kaplani) versus dobrovolníci. Dobrovolnictví stálo na počátku profesionální kaplanské služby. Dobrovolnictví je součástí přípravy budoucích kaplanů. Je namístě si klást otázku, zda „povinné“ dobrovolnictví stále naplňuje kritérium dobrovolnosti a svobodně zvolené činnosti. V případě kaplanské služby je někdy velice obtížné stanovit jasnou hranici, mezi angažovaným vykonáváním své profesní role a dobrovolnickou službou. Kaplani mají v popisu své práce koordinovat dobrovolníky a jsou tak přímo odpovědní za rozvoj dobrovolnictví. Je velmi individuální, jak to v praxi probíhá, a záleží víc na osobní angažovanosti jednotlivých kaplanů než na nějakém systému. Přesto, že profesionálních kaplanů postupně přibývá, nejsou plně schopni nahradit dobrovolnou duchovní službu. Dobrovolnictví má v českých věznicích stále své nezastupitelné místo.

5.3 **Profesionalizace dobrovolnických programů**

V prvních dvou kategoriích jsem nejdříve definoval, kdo je dobrovolník v českých věznicích, a následně jsem dobrovolnictví zkoumal ve vztahu k profesionální kaplanské službě. V třetí kategorii se chci soustředit na dobrovolnické programy a jejich potenciál pro možnou profesionalizaci. Ve své diplomové práci se primárně zaměřuji na dobrovolnické programy MVS a VDP. Do věznic vstupují rovněž dobrovolníci vyslaní jednotlivými registrovanými církvemi, které jsou oprávněny k výkonu zvláštních práv, nezávisle na MVS a VDP. Samostatnou kategorií tvoří dobrovolníci z Náboženské společnosti svědkové Jehovovi⁷⁵. V úvodu této kapitoly jsem představil zapsané spolky VDP a MVS. Popsali jsme si jejich poslání a jimi zastřešené dobrovolnické programy. V této části se chci zaměřit na témata, která s rozvojem dobrovolnictví a jeho profesionalizací úzce souvisí. Tato kategorie zahrnuje kódy: styl řízení dobrovolníků, legislativu, akreditaci, inspiraci v jiných programech.

⁷⁵ VDP koná duchovní službu ve věznicích odděleně při všem respektu ze strany VDP k působení svědků Jehovových.

5.3.1 *Styl řízení dobrovolníků*

Styl řízení dobrovolníků úzce souvisí s termínem profesionalizace práce s dobrovolníky (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 145). Tošner a Sozanská (2002, s. 23) to popisují následovně: „Aby byla dobrovolná pomoc účinná, je potřeba její efektivní a profesionální organizování“. V teoretické části jsem popsal management dobrovolníků a jeho nástroje. Zároveň byly popsány indikátory, kterými vyjadřujeme míru profesionalizace práce s dobrovolníky. Dobrovolnický program se skládá z výběru, vzdělávání a podpory dobrovolníků. Součástí managementu dobrovolnictví je rovněž nezbytná administrativa, a to smluvní ošetření, pojištění, evidence a hodnocení programů. Jak uvádí Tošner a Sozanská (2002, s. 77), jedná se o stále opakující se proces. V rámci mé diplomové práce nebudeme detailně zkoumat jednotlivé indikátory míry profesionalizace dobrovolnických programů v českých věznicích. Pro tento typ výzkumu by bylo vhodnější použít metodu kvantitativního výzkumu. Vnímám, že je to jeden z možných přístupů porovnat míru profesionalizace dobrovolnických programů v penitenciární péči a v jiných oblastech dobrovolnických činností, který by mohl být zvolen pro samostatnou výzkumnou práci.

MVS a VDP hledají dobrovolníky mezi členy křesťanských církví. Na základě vlastního pozorování⁷⁶ si myslím, že „náborová“ kampaň neprobíhá příliš intenzivně. Jak popisuje Tošner a Sozanská (2002, s. 54), hlavní bariérou většího rozvoje dobrovolnictví je pasivita při vyhledávání a získávání dobrovolníků. Když jsem se KP GK z MVS ptal, zda v rámci církve probíhaly nějaké náborové akce pro dobrovolnictví ve věznicích, tak mi odpověděla: „*Ani ne.*“ Na druhou stranu například součástí katolického týdeníku je inzertní příloha (Andělé pro neviditelné oběti, 2020) kde je činnost MVS podrobně představována. Podobně se můžeme v křesťanských periodikách a na církevních webových stránkách a sociálních sítích setkat se službou VDP.

Pověření církve je, jak už bylo uvedeno dříve, hlavním kritériem pro výběr dobrovolníků. Aby člověk mohl vstoupit do věznice jako dobrovolník vyslaný VDP, musí splnit ještě další náležitosti. KP PZ zástupce VDP to přibližuje následovně: „*Ve stanovách to máme popsány celkem přesně, pokud se zájemce chce stát dobrovolníkem v rámci VDP... Nejdřív po domluvě s místním kaplanem chodí jenom na takový malý v uvozovkách náslech... Následně je pozván na výkonný výbor VDP, a tam projde přijímacím řízením*“.

⁷⁶ Od roku 1988 jsem členem Církve adventistů sedmého dne a 11 let jsem pracoval jako kazatel

Zástupkyně MVS GK popsala, že pro výběr dobrovolníka je rovněž důležité doporučení církve. Nemá to ovšem formu jako v případě VDP, kde se k jednotlivému zájemci o dobrovolnictví vyjadřuje několik organizačních složek, ale stačí jakékoliv dobrozdání „kohokoliv“ z církve. Když jsem se ptal, jestli nějaká komise rozhoduje, kdo vstoupí do dobrovolnického programu, tak mi KP GK odpověděla: „*Ne, komise ne.... Většinou se k nám nehlásí takové množství... Vybírá si je hlavní koordinátor a ten je musí znát.*“

Podle mého názoru obě organizace přistupují k výběru dobrovolníků zodpovědně. VDP má jasně nastavený soubor požadavků pro zájemce o dobrovolnictví. MVS k procesu přistupuje víc intuitivně, kde velká míra odpovědnosti je na jednom člověku. Je to možné díky malému množství dobrovolníků a časovému prostoru je detailně poznat.

VDP organizuje pro nové dobrovolníky jednodenní nástupní seminář. Nástupní kurz byl původně koncipován na tři dny a v průběhu let se postupně zkracoval až na současný jednodenní rozsah (Pivoňka, 2018, s. 248). I když dokážu porozumět důvodům postupného zkracování teoretické přípravy dobrovolníků, myslím si, že současný rozsah je nedostatečný. To, co naopak hodnotím velmi kladně, je otevření nástupního semináře všem, kdo mají o něj zájem. Jak popisuje KP PZ „*Zhruba tři roky dozadu jsme nástupní seminář otevřeli i nečlenům*“.

KP KČ doplňuje: „*Po absolvování nástupního kurzu všichni dostanou od VDP certifikát.*“

KP GK z MVS přípravu dobrovolníků ve svých programech popisuje rozdílně: „*Někdy je několikaletý, někdy i měsíční, podle toho, kdy je to akutka... Ono totiž vyškolit se to nedá.*“ Když jsem se dotazoval, jak tedy vypadá příprava na zapojení do některých dobrovolnických programů, tak mi respondentka GK odpověděla: „*Je to velmi individuální.*“

Z vlastní zkušenosti vím, že najít optimální rozsah nastavení vzdělávání dobrovolníků v jednotlivých programech je velice obtížné. Tošner a Sozanská (2002, s. 79–81) ve své knize uvádějí, že je vhodné, aby proces výběru a přípravy dobrovolníka byl náročnější než vlastní činnost. A dále říkají, že dobře připravený výcvik dává dobrovolníkovi pocit jistoty a obvykle jeho motivaci prohloubí. Předcházíme tím nereálným očekáváním a budoucím nedorozuměním. Styl řízení se netýká pouze témat jak získat, vybrat, a připravit – vzdělat budoucí dobrovolníky, ale také jak nastavit systém trvalé podpory.

Socioložka KP AB k tomu říká: „*Budu vycházet ze zkušenosti některých jednotlivců, se kterými jsem mluvila, nebo jsem měla možnost víc nahlédnout do jejich dráhy fungování. Hodně jsem měla pocit, že ti lidi mají dojem, že nejsou doceněni, že nejsou dostatečně podporováni.*“

Je třeba poctivě říct, že VDP a MVS připravují programy na podporu dobrovolníků ve službě. Respondentka KČ z VDP to popisuje následovně: *Je tam mezioborový seminář, který je otevřený i dobrovolníkům, a probíhá jednou za rok. Pak jsou tam dvakrát takový vánoční, adventní setkání, takový modlitební.*“

Podpora dobrovolníků v jejich službě ve vězení je podle mého názoru jedno z klíčových témat rozvoje a profesionalizace dobrovolnických programů. Jsem přesvědčen, že dobrovolnický program je třeba stále oživovat. Pro stabilitu a udržitelnost není důležitá pouze úvodní investice, ale trvalá podpora dobrovolnického programu. Zkušenosti mi potvrdili, že i velmi kvalitně vzdělaní dobrovolníci bez ní dlouho v programu nevydrží.

5.3.2 *Legislativa*

V teoretické části jsem představil zákon o dobrovolnické službě⁷⁷, relevantní pasáže zákona o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností⁷⁸, zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁷⁹ a další právní normy související s tématem dobrovolnictví v penitenciární péči.

Jak už bylo uvedeno v teoretické části, v České republice existuje zákon o dobrovolnické službě, ale dobrovolnictví v penitenciární péči se neřídí podle jeho pravidel. Dobrovolníci do českých věznic dochází na základě zákona o výkonu trestu a odnětí svobody a zákona o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností. Dobrá legislativa může napomoci rozvoji a profesionalizaci dobrovolnictví ve věznicích a vazebních věznicích v ČR. Nevhodná legislativa naopak může dobrovolnictví a dobrovolnickým programům v této oblasti ublížit.

Ve svém výzkumu jsem se ptal svých respondentů, zda považují současnou legislativu, za dostatečnou, nebo nedostatečnou? KP PZ odpověděl: „*Já nevím... Legislativa řeší duchovní službu ve věznicích, neřeší žádnou jinou dobrovolnickou službu.*“

⁷⁷ Zákon č 198/2002 Sb.

⁷⁸ Zákon č 3/2002 Sb.

⁷⁹ Zákon č. 169/1999 Sb.

KP GK z MVS říká: „*Já se přiznám, že neznám legislativu, která ošetřuje dobrovolnictví, že to jde úplně mimo nás... Já jsem až po letech pochopila, že oni (VDP) jsou něčím pověřený, ale těm věznicím je to úplně fuk, že my tam vstupujeme stejně jako Rubikon, Podané ruce⁸⁰ a tak dále... A co se týče těch věznic, tak ty jsou vesměs vstřícný. My jsme tam nenarazili na problémy.*“

KP AB to komentuje následovně: „*Tady tomu téměř nerozumím, tak z toho, co mi zatím vyplývá z našeho rozhovoru, tak za nedostatečnou. Myslím, že to ta legislativa neošetřuje téměř vůbec, jestli tomu rozumím dobře.*“

Na základě studia materiálů a výzkumných rozhovorů považují současnou legislativu v oblasti dobrovolnických programů v penitenciární péči za specificky velmi úzce pojatou. Zákonné normy a nařízení generálního ředitele se ve své podstatě zaměřují pouze na dobrovolnou duchovní službu. Jsem přesvědčen, že platná legislativa je jedna z příčin současné podoby dobrovolnictví v českém vězeňství.

5.3.3 Akreditace

V předešlé části jsem uvedl, že žádný z dobrovolnických programů ve vězení nepostupuje podle zákona o dobrovolnické službě. Vysílat dobrovolníky podle tohoto zákona a žádat o podporu mohou pouze organizace, kterým byla udělena akreditace MVČR. Jak uvádí Lusková a Lusková (2012, s. 19): „*Akreditace zaručuje jistou míru kvality managementu dobrovolnické práce. Například dobrovolník má nárok na poskytnutí kvalitní přípravy k výkonu dobrovolnické služby.*“

V rámci svého výzkumného šetření jsem se zástupci MVS a VDP diskutoval o výhodách a nevýhodách akreditovaného dobrovolnického programu. Nakolik by to přineslo rozvoj programů a možnou profesionalizaci.

KP GK z MVS mi k tomu řekla: „*My jsme se domlouvali s Ministerstvem vnitra, jestli bychom neměli mít to dobrovolnictví akreditovaný... Když jsem jim popsala, co jako děláme, tak oni jako nějak tak řekli – nepotřebujete to tak nutně... Zatím jsme na tom uvízli, něco mluví pro, něco mluví proti, ale přiznám se, že se snažíme zbavit papírování, jak jen to jde.*“

KP PK říká: „*Je to dvousečná záležitost. Vzhledem k tomu bohatství toho církevního spektra, těch různých ekumenických přístupů... jestli by se to do té akreditace vešlo... Já tam na jednu stranu vidím velký bohatství na té určité volnosti... na druhou*

⁸⁰ NNO zaměřené na v penitenciární a pospenitenciární péči

stranu akreditace by mohla ošetřit a uchránit od nějakých fanatiků, od nějakých extrémních přístupů... Ale zároveň si myslím, že už je to ošetřeno tím, že jsou pověřeni lidé z církvi.“

KP AB říká: „*Kdybych to teď měla z fleku nějak rozhodnout, tak spíše ano.“*

KP PZ z VDP to naopak vidí jednoznačně: „*Pokud do toho nepůjdeme, tak skončíme“*. V České republice je podle expertního odhadu je okolo 2 miliónů dobrovolníků (MVCR, Koncept Koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR, s. 12 [online]). Tošner (2014, s. 7) uvádí, že přibližný počet dobrovolníků akreditovaných podle zákona o dobrovolnické službě byl v roce 2014 kolem 15 až 20 tisíci. Ten počet je k dnešnímu dni přibližně stejný. Jak uvádí stejný autor (Tošner, 2014, s. 13), podle základních principů zákona o dobrovolnické službě působí stovky organizací, aniž by podstoupily proces akreditace. Kvalitu dobrovolnického programu lze garantovat i jinými způsoby (Dostál, Tošner, Dostálová a kol., 2020, s. 244).

Přesto jsem osobně přesvědčen, že akreditace dobrovolnických programů je příležitost pro jejich rozvoj a profesionalizaci. Vnímám tedy velmi pozitivně, že se VDP rozhodlo podat žádost o akreditaci⁸¹ na MVČR (VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE, O nás [online]).

5.3.4 *Inspirace v jiných programech*

Jak již bylo popsáno v teoretické části, existuje mnoho oblastí, ve kterých se dobrovolníci zapojují. Například ve výzkumné reflexi Dobrovolnictvo na Slovensku (Brozmanová Gregorová a kol, 2012, s. 67) se to dělí podle činnosti organizací⁸², kde dobrovolníci působí. V mnoha případech organizace stylu řízení nevěnuje přílišnou pozornost. Ovšem existují rovněž desítky kvalitních dobrovolnických programů s promyšleným a dobře uchopeným managementem dobrovolnictví. Jsou zpracovány metodiky a další materiály, kde jsou principy těchto programů a příklady dobré praxe představeny. Mnohé z těchto materiálů můžeme najít v knihovně organizace HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví (HESTIA, knihovna [online].)

Ve svém výzkumu jsem se ptal svých respondentů, nakolik je podle jejich názoru

⁸¹ Výkonný výbor VDP odsouhlasil na svém zasedání dne 18.2.2021 podat žádost o akreditaci na MV do května 2021

⁸² Mezi oblasti činností, kde dobrovolníci pracovali jsou: Sociální služby, Životní prostředí, Umění a kultura, Sport, Náboženství a církevní aktivity, Dětské a mládežnické organizace, Podpora dobročinností a dárcovství, Vzdělávání a výzkum, Humanitární a přírodní katastrofy, Zdraví, Profesionální organizace, svazy a odbory, Rozvoj komunit, Politiky, Advokační organizace, Rekreační organizace, Mezinárodní organizace

důležité porovnávat dobrovolnické programy realizované ve věznicích s jinými dobrovolnickými programy.

KP KČ z VDP říká: „*To je určitě důležité. Já myslím, že by to bylo pro nás hodně inspirativní.*“

Její slova potvrzuje i druhý zástupce VDP KP PZ: „*Určitě, já jsem pro to nechat se inspirovat tím, jak to funguje jinde, a to dobrý, co je použitelný pro nás, použít.*“

Naopak zástupkyně MVS KP GK na otázku, nakolik je přínosné sledování jiných dobrovolnických programů, říká: „*Ani moc ne... Jedeme všichni nadoraz... Náš růst je sledovaný za strany PFI.*“

KP AB nabídla zajímavý rozměr: „*Myslím si, že by to mělo své opodstatnění... A teď si to představuji jako sdílení těch dobrovolníků samotných mezi sebou... A pak si říkám, že není vyloučeno, že by tentýž dobrovolník pracoval ve dvou rolích.*“

Na moji námitku, že dobrovolnické programy v penitenciární péči stojí stranou většiny platform, kde se diskutuje o dobrovolnictví, mi KP PK řekl: „*To bych skoro řekl, že je ostuda naše, že jsme zůstali takhle izolováni a že jsme se nepropojili. Já si myslím, že by to prospělo oběma stranám.*“

Většina respondentů uvedla důležitost inspirace v jiných dobrovolnických programech. Zajímavý pohled představila KP AB, která navrhla, aby do procesu vzájemného poznávání nebyl zahrnut pouze management dobrovolnických organizací, ale i samotní dobrovolníci. Osobně si myslím si, že pro rozvoj a profesionalizaci dobrovolnictví v českém vězeňství, je užitečné zapojit se do vzájemného síťování „dobrovolnických“ organizací a inspirovat se zkušenostmi z jiných dobrovolnických programů.

5.3.5 *Shrnutí*

V třetí zkoumané kategorii jsme přemýšleli nad oblastmi, které mají přímý vztah k profesionalizaci dobrovolnických programů. Označili jsme je kódy: styl řízení dobrovolníků, legislativa, akreditace a inspirace v jiných programech.

Styl řízení dobrovolníků úzce souvisí s termínem management dobrovolníků. Dobrovolnický program se skládá z výběru, vzdělávání a podpory dobrovolníků. Součástí managementu dobrovolnictví je rovněž nezbytná administrativa. Obě organizace přistupují k výběru dobrovolníků zodpovědně. Mají rovněž nastavený systém vzdělávání dobrovolníků a jejich podporu. Další oblast, která má dopad na podobu dobrovolnictví je legislativa. Stávající legislativa neomezuje realizované dobrovolnické programy. Na

druhou stranu, její současná podoba, limituje jejich možný rozvoj. Třetí téma se týkalo akreditace, jako příležitosti k profesionalizaci dobrovolnického programu. Přestože většina českých dobrovolníků nepůsobí v akreditovaném režimu, oceňují rozhodnutí VDP se touto cestou vydat. V posledním tématu bylo konstatováno, že inspirace z jiných oblastí dobrovolnictví může být zdrojem růstu kvality dobrovolnictví a jeho managementu v penitenciární péči.

5.4 Limity a možnosti rozvoje programů

V poslední kategorii se zaměříme na limity a možnosti rozvoje dobrovolnictví ve věznicích a vazebních věznicích v ČR. V této části mého výzkumu nejde primárně o analýzu stávajících dobrovolnických programů. Jak už jsem naznačil v úvodu celého oddílu, nejedná se pouze o profesionalizaci toho, co v současné době běží, ale otevření se možnosti jít za hranice současného pojetí dobrovolnictví v penitenciární péči. Tato kategorie má kódy: současný stav, proč NE – rizika a limity, proč ANO – příležitosti.

5.4.1 *Současný stav*

Dobrovolnické programy v českých věznicích organizují křesťanské organizace. Zapojení dobrovolníci jsou v drtivé většině aktivní členové křesťanských církví. Cílem programů je přinášet evangelium obviněným a odsouzeným. Jak to popisuje KP KČ: *„Prostě našim posláním je přinášet tam světlo evangelia“*.

KP FM stejnou myšlenku vyjadřuje následovně: *„Vážím si toho, že my cítíme, že jsme posláni Kristem. Necht' ty síly vrhneme k těm, ke kterým jsme poslaný, než ještě abychom se jakoby vyčerpávali v uvozovkách nějakou proevangelizací tím, že přijímáme nekřesťany do našich programů. Mě to přijde zbytečně komplikovaný.“*

KP PZ říká: *„Jedná o duchovní službu, tak je to služba duchovních dobrovolníků.“*

V mém výzkumu mě zajímalo, jestli existují nějaké výjimky v charakteristice dobrovolníků. Zástupkyně VDP KP KČ říká: *„My tam máme toho Vojtěcha R, který je členem VDP, ale vlastně není členem žádné církve.“*

A KP PZ k tomu dodává: *„Ano, to je výjimka.“*

Otevřenější přístup v této oblasti má MVS, kde KP GK říká: *„Z pohledu MVS to jsou (dobrovolníci) věřící s tou výjimkou, že občas potkáme někoho, kdo se nám zdá, že má doopravdy velikánský srdíčko a vezmeme ho sebou... Kontaktují nás (zájemci o dobrovolnictví) a když jsou to přímo osobní známí, tak to zkusíme.“*

V úvodu analytické části jsem popsal, že typickou charakteristikou dobrovolníka

v českých věznicích je jeho aktivní křesťanská orientace. V teoretické části jsme se seznámili s některými zahraničními příklady, které jednoznačně ukazují na mnohem rozmanitější charakteristiku dobrovolníků působící v penitenciární péči. Jak bylo výše popsáno, tak i v českém prostředí existují výjimky. V posledních dvou podkapitolách mého výzkumu se zaměříme na pohled respondentů, zda otevření dobrovolnických programů v českých věznicích je žádoucí a jestli by to přineslo rozvoj a profesionalizaci dobrovolnictví v této oblasti.

5.4.2 *Proč NE – rizika a limity*

V této části uvedeme argumenty, proč není vhodné rozšiřovat dobrovolnictví za stávající hranice současných dobrovolnických programů. To neznamená, že respondenti nepovažují za užitečné zkvalitňovat současnou podobu dobrovolnictví. Ovšem nechtějí to za cenu zapojení církevně neorganizovaných dobrovolníků. Na mou otázku, proč nejít za stávající hranice pojetí dobrovolnictví, KP PZ odpověděl: „*Věznice je specifické prostředí... Velmi rychle by se mohlo stát, že by se dobrovolníkem mohl stát člověk, který má podíl na páčání trestných činů, nebo to je komplic odsouzeného.*“

Podobný argument uvedla KP PK: „*V tom vězeňství je to o to složitější proto, že tam je nějaká bezpečnost a že jakýkoliv člověk, který přichází z venku podle tohoto systému, je nějakým rizikovým prvkem*“.

KP AB tato slova doplňuje: „*Já říkám, že ze strany té věznice, která je tak silně orientovaná na bezpečnost a dodržování pravidel, je tohle nějaký důvěryhodný partner, a tím myslím ty církve jako instituce.*“

“Blanka Králová to vnímá velmi podobně. V zapojení sekulárních dobrovolníků vidí velká bezpečnostní rizika. Věřící dobrovolníci jsou přece jen nositeli nějakých morálních hodnot.

Jiný pohled na položenou otázku nabídl KP PK: „*Je otázka, zda by se vůbec našel někdo vhodný, kdo je racionálně uvažující a jestli s tím je spojeno i takový to nadšení.*“

Z vlastní zkušenosti⁸³ vím, že ne každý dobrovolnický program je stejně atraktivní. Například do dobrovolnictví s dětmi se hlásí velké množství zájemců, ale pro jiné cílové skupiny je velice obtížné dobrovolníky sehnat. Je otázka, jaký zájem by o

⁸³ DC ADRA FM před 10 lety realizovalo dobrovolnický program v některých vyloučených lokalitách na Severní Moravě a setkali jsme se s velmi zdrženlivou až nepřátelskou reakcí ze strany většinové společnosti.

zapojení do podobných dobrovolnických programů ve skutečnosti byl. Vnímám, že by bylo zajímavé v této oblasti provést kvantitativní výzkum na nějakém reprezentativním vzorku.

Jiný argument, který uvedl KP PK, se týká potřeby potencionálního dobrovolníka: „*Věznice si hlídá a ověřuje, jestli (dobrovolnický program) bude přínosem. A v první řadě hledá, zda to co nabízí, neděláme my. Vždyť tady máme speciální pedagogy, máme tady volnočasové aktivity a na to zaměstnance. Proč by to měl ještě dělat nějaký dobrovolník.*“

Tošner a Sozanská (2002, s. 74) uvádějí, že je jen několik málo omezení, která limitují činnost dobrovolníků. Mezi ně zejména patří pravidlo, že by dobrovolník neměl nahrazovat práci profesionálů. Rozhodně by dobrovolnictví ve věznicích nemělo nahrazovat činnosti realizované profesionálními pracovníky. Je ovšem otázka, zda profesionální pracovníci dokážou v dostatečné míře pokrýt potřeby obviněných a odsouzených. Ten hlavní argument, ale tkví v hodnotové orientaci většiny respondentů a jejich nastavení.

Jak například uvádí KP GK: „*Například při tom skupinovém setkání, pokud by tam byla většina nevěřících lidí, tak to sklouzne tím duchem úplně někam jinam*“ KP PZ nakonec říká: „*Já si stále myslím, Michale, že ten prostor tady není pro ten sekulár.*“

Zajímavý je komentář socioložky KP AB: „*Ještě zpátky k těm kaplanům mi přijde, že oni jsou hrozně hrdí na to, že jsou ekumeničtí, že ta organizace je tahle vystavěná a že je to světový unikát. Ale právě tohle přemýšlení je to, co jim nedovolí jít za hranice té církevnosti a že i ti dobrovolníci musí být církevní... Vlastně jim to ani nedovolí přemýšlet za hranice toho.*“

KP uvedli čtyři hlavní argumenty, proč není vhodné rozšiřovat dobrovolnictví za hranice stávajících dobrovolnických programů. Jako nejzásadnější uvedli bezpečnostní riziko. Církev je pro české věznice důvěryhodným partnerem, který zabrání zapojení nevhodných jedinců. Za druhé je otázka, nakolik by takový program byl pro sekulární dobrovolníky atraktivní. Jako třetí důvod respondenti uvádí, že potenciální nabídku aktivit sekulárních dobrovolníků pokrývají profesionální zaměstnanci. To nejzásadnější, podle mého názoru, je hodnotové nastavení většiny respondentů, s kterými jsem vedl hloubkový rozhovor.

5.4.3 *Proč ANO – příležitosti*

V poslední části mého výzkumu se zaměříme, jak vnímají respondenti potencionální rozvoj dobrovolnictví v českém vězeňství za hranice současných dobrovolnických programů. KP PK říká: *„Mně to přijde, že je to otázka důležitá a zároveň těžká. Respektive já moc teďka na to nedokážu odpovědět, protože si to neumím představit. Já si myslím, že ten sekulární dobrovolník, by musel mít jasnou nabídku.“*

Kněz KP FM vyjádřil následující: *„Je fakt, že se na to ptal náš šéf a byl překvapený, když jsme mu řekli, že v podstatě neexistují jiné organizace jako křesťanské, které by vedle nás oficiálně navštěvovaly věznice... Mě spíš zarazí, proč v Čechách nejsou neziskovky nekřesťanských lidí, které se o tohle zajímají.“*

K podobnému závěru došla i KP AB: *„Vzhledem k tomu, jak se Česká republika profiluje, je to opravdu zajímavý.“*

KP v rámci vzájemné diskuse GK řekla: *„Já si myslím, že ten dobrovolník nebo ta skupina dobrovolníků tam hlavně přináší normalitu z vnějšku. Což jsem takhle někde i četla, že takhle je definovaný někdy to dobrovolnictví ve věznici a že je trošičku jedno, teď to trochu přeženu, jestli tam budete hrát Spejbla a Hurvínka, nebo kázat z Bible.“*

KP PZ nakonec dodal: *„Obecně. Já se vůbec necítím ohrožen jako VDP, že by VDP byla ohrožena, že by dobrovolníci začali chodit do věznic, pokud by to takhle bylo nastavený, tak haleluja, mně by to vůbec nevadilo. Ale já chci jenom říct, že zkušenost, kterou mám i v jiných věznicích je taková, že třeba ty programy zacházení se tam dělají. Třeba s fotbalem, tak to mají v Německu a Holandsku. To je možný v nižším stupni zařazení. V nějakých otevřenějších věznicích, ale ve zvýšený ostraze, tak to bezesporu nemají takhle nastavený.“*

Všichni respondenti nakonec připustili, že v podstatě by sekulární dobrovolníci v českých věznicích mohli být. Někteří z nich i vyjádřili údiv, že žádná nezisková organizace se ještě o podobný dobrovolnický program nepokusila. Dobrovolníci do prostředí věznic přinášejí normalitu z vnějšku, a to podle mého názoru dokážou i „nevěřící“ dobrovolníci. Nakonec bylo vyjádřeno, že příchodem sekulárních dobrovolníků se zástupci VDP a MVS necítí ohroženi, pouze nejde každá zahraniční zkušenost automaticky kopírovat, protože tam systém vězeňství často funguje zcela odlišně.

Podle mého názoru jeden z velkých argumentů, proč otevřít dobrovolnické programy v penitenciární péči i za hranice křesťanských církví, jsou snižující se lidské zdroje v těchto organizacích. Na základě vlastního pozorování vím, že počet aktivních jedinců

v církvích, kteří jsou ochotni se zapojit do nějakého typu služby, je stále menší. K podobným závěrům došla ve svém výzkumu na Slovensku Bozmanová Gregorová a kol. (2012, s. 67), kdy zaznamenala pokles zapojených dobrovolníků do církevních aktivit. Dlouholetá kaplanka Květa Jakubalová říká: „*Dobrovolníků ubývá a je problém někoho sehnat. Nedávno jsem oslovila všechny církve v Jablonci nad Nisou a výsledek je 0*“. Z vlastní zkušenosti vím⁸⁴, že ve společnosti je mnoho ochotných lidí s potenciálem se zapojit do nějakého z dobrovolnických programů. Myslím si, že otevření se těmito lidem je cesta k rozvoji a k profesionalizaci dobrovolnictví v penitenciární péči.

V současné době ministerstvo vnitra připravuje rozšíření projektu „Rozvoj dobrovolnictví v ČR“. Jedním z navrhovaných témat zástupci MVČR⁸⁵ je možnost realizace zapojení dobrovolníků do penitenciární a postpenitenciární péče. Regionální dobrovolnická centra by takový projekt pilotně ve svém kraji realizovala a na základě toho by vznikla závazná metodika.

I přesto, že jsem aktivním členem křesťanské církve, ztotožňuji se s vyjádřením KP AB: „*Já bych nejvíc uvítala, kdyby tam byli i dobrovolníci, který nemusí mít vazbu na církev, abych mohla i já dělat dobrovolníka do věznice, kdybych chtěla. Takhle taky nemůžu.*“

5.4.4 *Shrnutí*

V poslední zkoumané kategorii jsme se zaměřili limity a možnosti rozvoje dobrovolnických programů v českých věznicích. Popsali jsme si, že dobrovolnické programy v českých věznicích organizují křesťanské organizace, ve kterých jsou v drtivé většině zapojeni aktivní členové křesťanských církví. Je to dáno zájmena dlouhodobým zájmem křesťanů o tuto problematiku. Církve jsou pro české věznice důvěryhodným partnerem a garantem zapojení do dobrovolnictví vhodných jedinců. Zdroje potenciálních dobrovolníků jsou však v církvích omezené. Je překvapivé, že žádná nezisková organizace se o nenáboženský dobrovolnický program v českých věznicích ještě nepokusila. Otázka je, nakolik by o tento typ dobrovolnictví byl na straně potencionálních dobrovolníků ale i vězeňské správy zájem. Jsem přesvědčen, že otevření se „nevěřícím“ lidem je cesta k rozvoji dobrovolnictví v penitenciární péči a jeho profesionalizaci.

⁸⁴ V současné době vedu Regionální dobrovolnické centrum v Liberci. Obrací se na nás desítky zájemců se zájmem zapojit se dobrovolnictví.

⁸⁵ Tato informace byla rozeslána mailem 9.3.2021 zástupcem MVČR Mgr. Natašou Diatkovou

6 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo analyzovat aktuální stav dobrovolnických programů v penitenciární péči. Pomocí kvalitativního výzkumu jsem chtěl zjistit, jak vybraní experti rozumí fenoménu dobrovolnictví v této oblasti. Kde vidí limity těchto programů a jaké jsou podle jejich názoru možnosti rozvoje dobrovolnictví v českém vězeňství?

Bylo zjištěno, že společnou charakteristikou dobrovolníků působících v tomto prostředí je jejich religiozita. Naprostá většina z nich je aktivně věřících a patří do některé z registrovaných církví. Z toho vyplývá, že v dobrovolnickém programu je důležitější obsah toho, co nese, než forma, jak se to dělá. Při výběru nového dobrovolníka je podstatnější jeho konverze než čistý trestní rejstřík.

Dobrovolnictví stálo na začátku kaplanské služby a je stále podmínkou přípravy budoucích kaplanů. Kaplani zároveň působí jako koordinátoři dobrovolníků. Je otázka, zda „povinné“ dobrovolnictví stále naplňuje kritérium dobrovolně a svobodně zvolené činnosti? Kde jsou hranice mezi dobrovolnictvím a profesionální službou? Jak se kaplani zhostili role koordinátora dobrovolníků? Nebo jestli profesionální kaplanská služba časem nenahradí dobrovolnictví? V prováděném výzkumu jsme došli k závěru, že dobrovolnictví v českém vězeňství má stále nezastupitelné místo.

Obě zkoumané organizace přistupují zodpovědně k výběru nových dobrovolníků. Mají rovněž nastavený systém vzdělávání a jejich podpory. Stávající legislativa neomezuje současné dobrovolnické programy, ale na druhou stranu limituje jejich možný rozvoj. Bylo zajímavé zjištění že VDP a MVS se rozdílně staví k procesu akreditace i inspirace v jiných dobrovolnických programech.

V rámci mého výzkumu jsem byl překvapen, že žádná sekulární nevládní organizace se o dobrovolnický program v českých věznicích zatím nepokusila. I přesto, že křesťané a církve jsou pro vězeňství důvěryhodným partnerem a garantem fungujících dobrovolnických programů, jejich možnosti jsou omezené. Jsem přesvědčen, že otevření se „nevěřícím“ lidem je cesta k rozvoji dobrovolnictví v penitenciární péči a jeho profesionalizaci. Osobně bych se za to velmi přimlouval.

Další doporučení pro praxi je umět jednotlivé skupiny docházejících do věznic jasně rozlišit a nabídnou jim specializovanou cílenou podporu. Dobrovolníci mají jiné potřeby než profesionální zaměstnanci věznic. Zaměřil bych se rovněž na vzdělávání kaplanů v oblasti managementu dobrovolnictví. Jsem přesvědčen, že by to přispělo k rozvoji a profesionalizaci dobrovolnictví v této oblasti. Přimlouvám se také za zapojení VDP a

MVS do vzájemného síťování „dobrovolnických“ organizací a inspirování se zkušenostmi z jiných dobrovolnických programů.

V rámci mé diplomové práce jsem detailně nezkoumat jednotlivé indikátory míry profesionalizace dobrovolnických programů v českých věznicích. Pro tento typ výzkumu by bylo vhodnější použít metodu kvantitativního výzkumu. Vnímám, že je to jeden z možných přístupů porovnat míru profesionalizace dobrovolnických programů v penitenciární péči a v jiných oblastech dobrovolnických činností, který by mohl být zvolen pro samostatnou výzkumnou práci.

7 BIBLIOGRAFIE

ANDĚLÉ PRO NEVIDITELNÉ OČI, 2020 Inzertní příloha Katolického týdeníku č. 37

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. 2011. Profesionalizácia práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami ako nástroj rozvoja dobrovoľníctva a zvyšovania kvality sociálnych služieb. In: Sociálne podnikanie a dobrovoľníctvo. Konferencia konaná v dňoch 26. 5. a 27. 5. 2011 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela. ISBN 978-80-557-0259-9

BROZMANOVÁ, GREGOROVÁ, Alžběta, Tatiana MATULAYOVÁ, Alžběta MRAČKOVÁ, Lenka VAVRINČÍKOVÁ a Samuel KORÓNY, BROZMANOVÁ, GRAGOROVÁ, Alžběta, ed. 2012. Dobrovolnictvo na Slovensku: výzkumné feflexie [online]. Slovensko: Iuventa-Slovenský inštitút mládeže [cit. 2021-04-01]. ISBN 978-80-8072-120-6.

BUGEL, Walerian a Hana ŠLECHTOVÁ. 2012. Tvorba kvalifikačních prací pro studenty oborů sociální práce: Principy a postupy. Olomouc: CARITAS. ISBN 978-80-87623-01-5.

CARLTON, L. (2012). Handbook on Best Pracices in Volunteer Management. Quetzaltenango: Entremundos.

ČERNOCHOVÁ, Barbora. 2017. Míra profesionalizace managementu dobrovolníků v sociálních službách na území města Olomouce. Olomouc (diplomová práce) Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanské sociální práce

ČESKOLIPSKÝ DENÍK, Tomáš Klus zpíval bez nároku na honorář pro vězně ve Stráži pod Ralskem. Denik.cz[online]. © 2021 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: https://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/tomas-klus-zpival-bez-naroku-na-honorar-pro-vezne-ve-strazi-pod-ralskem-20190629.html

DAS, 2011 Odsouzení opět pomáhali. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 1, s.11. ISSN 1213-9297.

DEKKER, Paul, HALMAN Loek, 2003. „Voluntering and Values: An Introduction“. The Values of Volunteering Cross-Cultural Perspektived. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers

DOBROVOLNIK.CZ, vedení – dobrovolníků [online]. © 2021 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.dobrovolnik.cz/vedeni-dobrovolniku>

DOBROVOLNICTVI.NET, regionální dobrovolnická centra [online]. © 2021 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.dobrovolnik.net/regionalni-dobrovolnicka-centra>

DOSTÁL, Jakub, Jiří TOŠNER a Martina DOSTÁLOVÁ. 2020. Ekonomická hodnota dobrovolnictví v teorii a praxi: Souhrnná výzkumná zpráva k projektu Česko s dobrovolnictvím počítá [online]. Jihlava: Vysoká škola Polytechnická, [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.dobrometr.cz/zprava.pdf>

ELLIS, S. J., 2010. From the top down . 3.vydání. Philadelphia: Energize, Inc. 15-16 s. ISBN-13: 978-0-940576-59-9.

FŘIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. 2010. Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21.století. Praha: AGNES, ISBN 9788090369689.

GASČAROV, Patrik. 2016. Mezinárodní vězeňské společenství Spektrum činností a aktuální problémy. České Budějovice (bakalářská práce) Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR, koncepce vězeňství. Vscr.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR, statistická ročenka pro rok 2019. Vscr.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/statisticka-rocenka-pro-rok-2019/>

HÁLA, Jaroslav. 1999. Teorie a praxe vězenství dvě: Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, ISBN 80-7040-30076-4.

HÁLA, Jaroslav, Petr JÁNSKÝ a Gabriela KABÁTOVÁ. 2017. *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU, ISBN 978-80-7394-628-9.

HALL, M., LASBY, D., AYER, S., GIBBONS, W. D. (2009). *Caring Canadians, Involved Canadians: Highlight from the 2007 Canada Survey of Giving, Volunteering and Participating*. Ottawa: Ministry of Industry. ISBN 978-1-100-11869-7

HENDL, Jan. 2005. Kvalitativní výzkum: základy metody a aplikace. Praha: Portál, ISBN 80-7367-040-2.

HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví. Aktuálně, prezentace-z konference dobrovolnictví na hraně. Hest.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cz/aktualne/prezentace-z-konference-dobrovolnictvi-na-hrane>

HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví. Co děláme, knihovna. Hest.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://hest.cz/cz/co-delame/knihovna>.

HEWSON, Alex a kol. 2013. Talking Justice: What can I do? London: Prison Reform Trust and Pact. ISBN 978-1-908504-02-9.

HODNÁ, Eva. 2015. Mezinárodní vězeňské společenství nabízí pomoc. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 1 s. 17. ISSN 1213-9297

HODNÁ, Eva. 2008 Vězeňkyně varují studenty. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 4, s.10. ISSN 1213-9297.

HRUŠKA, L., FOLDYNOVÁ I., HRUŠKOVÁ, A., a kol. 2018 Studie podrobně mapující příklady dobré praxe a existující metodiky v zahraničí pro oblast dobrovolnictví v prevenci recidivy kriminality a postpenitenciární péči. Etapa II. Ostrava: ACCENDO

HRUŠKA, L.; HRUŠKOVÁ, A.; TOŠNER, J.; PILÁT, M. a kol. 2018 Analýza o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR. Ostrava: ACCENDO

KAJANOVÁ, Alena, Olga DVOŘÁČKOVÁ a Pravoslav STRÁNSKÝ. 2017 Metodologie výzkumu v oblasti sociálních věd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-7394-639-5.

KURDÍKOVÁ, Ludmila. 2013 Jak hladová babička snědla vlka *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 1, s. 5. ISSN 1213-9297.

LUSKOVÁ, Daniela; LUSKOVÁ, Štěpánka. 2012 Dobrovolnictví v sociálních službách. MPSV ČR

MAK, 2017 Vězni vyrobili úly pro děti. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 4, s. 8-9. ISSN 1213-9297.

Manual on the Measurement of Volunteer Work. (2011). Geneva : International Labour Office. ISBN 978-92-2-125071-5

MATULAYOVÁ, T., HAJDUKOVÁ, J. (2011). ABC koordinátora dobrovolníků: Manuál pre organizácie. Prešov: Prešovská univerzita.

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. Building-bridges. Mvs.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-01-10]. Dostupné z: <http://mvs.cz/building-bridges/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. Výroční zpráva 2019. Mvs.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-01-10]. Dostupné z: <http://mvs.cz/wp-content/uploads/2020/12/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-2019-MVS-fin..pdf>

MINISTERSTVO KULTURY ČR, zvláštní práva 33. Mkr.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zvlastni-prava-33.html>

MINISTERCTVO VNITRA ČR, dobrovolnická služba, aktuálně, koncept koncepce rozvoje dobrovolnictví v ČR. Mvcr.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-15]. Dostupné z: [file:///C:/Users/Michal/Downloads/Koncept_Koncepce_rozvoje_dobrovolnictvi_v_CR_pro_projednavani%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Michal/Downloads/Koncept_Koncepce_rozvoje_dobrovolnictvi_v_CR_pro_projednavani%20(1).pdf)

MINISTERCTVO VNITRA ČR, dobrovolnická služba, seznam akreditovaných projektů. Mvcr.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/seznam-akreditovanych-projektu.aspx>

MITÁŽ, Václav. 2007. *Duchovenská služba v pentencilárním prostředí*. Praha: Vězeňská duchovenská péče a institut vzdělávání VS ČR.

MITÁŽ, Václav. 1999 Vězeňská duchovenská péče. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 4, s.74.

NÁVRAT, Antonín. 2004 Baničku, my jsme s tebou. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 2, s. 4. ISSN 1213-9297.

NEJEDLÝ, Josef. 2005. Dobrovolníci pomáhají vězňům. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005(6), s. 30-31. ISSN 1213-9297.

NOVOTNÝ, M., STARÁ, I., a kol. Dobrovolníci v nemocnicích. Metodický manuál pro zdravotnická a sociální zařízení, 2002.

O'CONNOR, Thomas P. 2004. What works, religion as a correctional intervention, part II. *Journal of Community Corrections*, 4–26.

PAVIENSKÝ, Zbyněk. 2019. Společně na cestě: 25 let Vězeňské duchovenské péče. Jablonec nad Nisou: INSRO, ISBN 978-80-87821-12-1.

PEB, 2015 Andělský strom pomáhá dětem *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 4), s. 5. ISSN 1213-9297.

PIVOŇKA, Bohdan. 2018. Duchovní služba v postkomunistickém vězení. Středokulky: Zdeněk Sůsa, ISBN 978-80-88084-16-7.

REGIONALNI DOBROVOLNICKÉ CENTRUM LBC KRAJE, dobrovolníci z věznice bourali tábor na Folbrechtově louce. Lk.regionalnidobrovolnickacentrum.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://lk.regionalnidobrovolnickecentrum.cz/subdom/lk/vzpominka-na-leto-dobrovolnici-z-veznice-bourali-tabor-na-folbrechtove-louce/>

RUBIKON CENTRUM, mapa organizaci. Rubikoncentrum.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/mapa-organizaci/>

Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 54 ze dne 5. října 2017 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky
Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 67 ze dne 21. listopadu 2013, kterým se vyhlašuje Dohoda o duchovní službě

SAFRIT, R., D., SCHMIESING, R. (2012). Volunteer Models and Management. In Connors, T., D., The Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success (s.3–30). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc

SERVICE CORRECTIONNEL CANADA, Bénévoles: Travailler ensemble vers la sécurité publique. Csc-scc.gc.ca [online]. © 2021 [cit. 2021-03-6]. Dostupné z: <https://www.csc-scc.gc.ca/benevoles/003008-2012-fra.shtml>

SOCHŮREK, Jan. 2007. Kapitoly z Penologie 2.díl: Teorie a praxe zacházení s vězni. Liberec: Technická univerzita v Liberci, ISBN 978-80-7372-204-3.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. 1999. Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.

ŠIMKOVÁ, Svatava, ed. 2011. Dobrovolníci mění svět: Sbírka příkladů dobré praxe. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, ISBN 978-80-87449-15-8

ŠKODA, Martin. 2018 Andělská kemp. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 2, s.10. ISSN 1213-9297.

TOŠNER, Jiří. 2014 Studie o dobrovolnictví pro Konceptci politiky vlády vůči nestátním neziskovým organizacím do roku 2020, Praha, Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_tosner_pro_web.pdf

TRTÍKOVÁ, Jana. 2002 Pomoc Vězeňské služby při letošních povodních *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č. 4, s. 25. ISSN 1213-9297.

VACEK, Eduard. 1998 Hračky od vězňů z Odolova. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, č.1 s. 3-8.

TOŠNER, Jiří a Olga SOZANSKÁ. 2002. Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích. Praha: Portál, ISBN 80-7178-514-8.

VETEŠNÍKOVÁ, Bronislava. Ohlédnutí Mikulášská oslava ve Znojmě. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2011, (1), s.12. ISSN 1213-9297.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. O nás, Vdpcz.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/o-nas>

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. Vdpcz.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu>

VINEYARD, S. 1993, Megatrends and Volunteerism. Downers Grove II. Heritage Arts Publishing

VLÁDA ČR, dobrovolnictví v době pandemie-186096. Vlada.cz [online]. © 2021 [cit. 2021-03-15]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/aktuality/dobrovolnictvi-v-dobe-pandemie-186095/>

WILSON, J. Musick M., 1997, Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work, *American Sociological Review*, Vol. 62

Zákon č. 555 ze dne 17. listopadu 1992 o Vězeňské službě a Justiční strážci České republiky In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 112, s. 3297–3302. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=555/1992&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 293 ze dne ze dne 10. listopadu 1993 o výkonu vazby In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 74, s. 1579–1584. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=293/1993&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 169 ze dne 30. června 1999 o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 58, s. 3170–3187. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=169/1999&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 3 ze dne 27. listopadu 2001 o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech) In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 2, s. 83–96. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=3/2002&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 198 ze dne 24. dubna 2002 o dobrovolnické službě a změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě) In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 82, s. 4835–4839. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=198/2002&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 33, s. 1026–1365. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=89/2012&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 86 ze dne 23. dubna 2014 kterým se mění zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě a změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě) ve znění pozdějších předpisů In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 37, s. 954–955. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=86/2014&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy